

חֹדֶשׁ אב חֹדֶשׁ
ELUL
ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU



Dan Kulka: busta Franze Kafky, 1968. (Ke vzpomínce na sochaře na straně 23.)

ZASEDÁNÍ RADY FŽO V ČR

Druhé letošní zasedání Rady FŽO se uskutečnilo 26. června v Praze s následujícím programem: 1. kontrola zápisu z posledního jednání rady; 2. volba nového místopředsedy FŽO (člena prezidia); 3. liberální směr judaismu při FŽO; 4. informace ke zdanění církevních restitucí; 5. plnění rozpočtu FŽO za 1. čtvrtletí 2019; 6. zpráva o auditu účetní uzávěrky FŽO za r. 2018; 7. schválení směrnice o ochraně osobních údajů; 8. zpráva RK FŽO; 9. různé. Při zahájení jednání bylo přítomno 27 členů rady, předsedající Petr Papoušek konstatoval, že shromáždění je usnášeníschopné a požádal o minutu ticha, kterou rada uctila své nedávno zesnulé členy, pana Jana Munka, předsedu ŽO v Praze, a Pavla Frieda, bývalého předsedu ŽO v Brně.

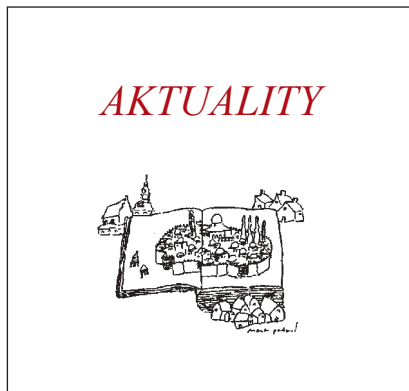
1. kontrola zápisu – vzhledem k menšímu počtu účastníků byl původně schválený příspěvek na makabiádu po dohodě snížen na 100 tisíc Kč.

2. volba nového místopředsedy FŽO – v termínu vyhlášeném sekretariátem přišel jediný písemný návrh na E. Kosákovou. Další kandidát F. Bányai byl navržen na místě. V tajné volbě, které se účastnilo 27 členů rady, dostala paní Eva Kosáková 19 hlasů, pan František Bányai 8 hlasů. *Novou místopředsedkyní FŽO a členkou prezidia byla zvolena paní Eva Kosáková.*

3. liberální směr judaismu při FŽO – na poslední jednání prezidia byl přizván rabín T. Kučera, který souhlasil s tím, že by se ujal řešení problematiky liberálního judaismu v rámci FŽO. Vzhledem k časovým možnostem T. Kučery se rada sejde začátkem září a měla by v této věci rozhodnout. Tajemník FŽO T. Kraus zrekapituloval postup Federace ŽO a připraví návrh usnesení, odpovídající Statutu FŽO. Toto usnesení bude v září radě předloženo k projednání.

4. informace ke zdanění církevních restitucí – T. Kraus informoval o posledním vývoji, kdy k Ústavnímu soudu byly doručeny dvě podání senátorů Parlamentu ČR. Církve a náboženské společnosti, které byly novelizací zákona poškozeny, nejsou navrhovateli, ale mohou působit jako „Amici curiae“, k čemuž by mohly být v průběhu projednávání vyzvány.

5. plnění rozpočtu FŽO za 1. čtvrtletí 2019 – rozpočet je respektován, prezidi-



um zprávu projednalo bez připomínek, rada vzala plnění na vědomí.

6. zpráva o auditu účetní uzávěrky FŽO za r. 2018 – výrok auditora zní: Bez výhrad. Rada vzala informaci na vědomí

7. schválení směrnice o ochraně osobních údajů – z rozeslaného původního návrhu směrnice č. 14/2019 – 02 byl jako nadbytečný a kontraproduktivní vyjmut na návrh F. Bányai e článku 3. odst. 4. Hlasování: přítomno, 26 členů rady, pro 26. *Upravená směrnice č. 14/2019 – 01,02 byla schválena všemi hlasy.*

8. zpráva RK FŽO – předseda RK FŽO přečetl zápis z kontroly v ŽO Ostrava a usnesení, které v této věci RK navrhuje. Usnesení: Rada FŽO bere na vědomí zprávu RK FŽO z následné kontroly v ŽO Ostrava a doporučuje ŽO Ostrava odstranit v členské evidenci kontrolou zjištěné nedostatky. Odpovídá představenstvo ŽO Ostrava, termín 31. 12. 2019. Hlasování: přítomno, 26 členů rady, pro 26. *Usnesení bylo schváleno jednomyslně.*

9. různé – P. Papoušek informoval o úspěšném průběhu akce Limmud 2019; P. Gyori nabízí machzory pro Vysoké svátky, které zůstaly v Maiselově synagoze po vystěhování Bejt Praha; J. Daniček informoval, že správní radě ŽMP byla předložena výroční zpráva, výnos za loňský rok je dobrý, termín pro rozdělení příspěvku na péči o židovské dědictví bude dodržen; P. Rubín informoval o kongresu německé části Evropské unie progresivního judaismu v Karlových Varech. Příští zasedání rady je stanoveno 16. září. *jd*

OBNOVA MASARYKOVA LESA

Masarykův les, vysázený v roce 1930 občany Československa na severu Izraele, potřebuje po téměř 90 letech kompletní obnovu, novou výsadbu a vyčištění. Právě o to se nyní snaží Český výbor

Židovského národního fondu KKL-JNF, který dává dohromady finanční prostředky na revitalizaci lesa a shání rovněž odborníky. Vše by mělo být hotovo do března 2020, na který připadá 170. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka. Přispět na výsadbu lesa je možné i na internetu zakoupením jednoho či více stromků v hodnotě 350 Kč.

Masarykův les vznikl na počest prvního československého prezidenta. Mohl být založen díky sbírce organizované tehdy Československým výborem Židovského národního fondu KKL-JNF. Za prostředky, které byly vybrány, byla zakoupena půda v údolí na severu Izraele a vysázeno na 13 tisíc zejména borovic, cypřišů a olivovníků. Les se nachází nedaleko kibucu Sarid, který s revitalizací pomáhá.

Potomci českých Židů, kteří ke vzniku lesa přispěli, žijí ve zdejších kibucech dodnes. „Budeme více než rádi, když se les rozšíří a bude sloužit k odpočinku a relaxaci nejen nás z kibucu Sarid,“ uvedl k nynějším plánům na obnovu lesa John Eisner.

První skupina dobrovolníků z České republiky dorazila do Izraele již loni a kácela nežádoucí vegetaci v zarostlém lese. Druhá skupina odjela letos v únoru sázet nové stromky. Podařilo se rovněž získat první peněžní dary, za které bylo vybudováno několik set metrů zpevněných cest, lavičky a pamětní kámen s informacemi o lese a jeho historii.

7. března 2020, 170 let od narození TGM, by se v revitalizovaném lese mělo uskutečnit slavnostní setkání nejvyšších představitelů z Česka a Izraele. *čtk*

OBSAH

Sidra na tento měsíc 4–5

Vím, kdo jsem

– rozhovor s G. Yaloem 6–7

Život v dopisech – VIII. svazek Spisů

Jiřího Ortena – Korespondence 8–9

Následník pražského Maharala

400 let od úmrtí rabi Lunčice 10–11, 14

Vishniac znovu nalezený II 12–14

Doreen Warrinerová 15

Umění a jeho hodnoty

o nové knize Tomáše Kulky 16–17

Muzeum jako cesta ke smíru –

o lucemburské židovské současnosti

18–19

Mrtvé moře v Holešovicích – Izrael

poosmé na Pražském Quadriennale 20

Izrael: Ano, je to pravda, ale... 21

Výběr z českých médií 22

Kalendárium 23

Zprávy, kultura, inzerce 24–27

Zprávy ze světa 28

V červenci zemřel ve Washingtonu významný činitel amerického židovského života, Mark Talisman. Přestože neměl rodinné vazby sahající do Čech či na Moravu, byl jedním z těch, kdo se nesmazatelně zapsali do dějin naší židovské komunity, formující se do své dnešní podoby v devadesátých letech 20. století.

Mark se narodil v roce 1941 v Clevelandu ve státě Ohio do relativně chudých poměrů. Jeho předci – jméno Talisman nemělo nic společného s amuletem, ale s modlitebním šálem, talisem – pocházeli z Litvy. Řízením osudu – jak se později ukázalo, stál za ním místní filantrop, který podporoval mladé talenty – začal studovat na jedné z nejlepších škol ve městě, kde se záhy stal aktivistou v mnoha oblastech. Již ve svých čtrnácti letech byl jmenován předsedou mládežnické organizace Červeného kříže. Díky několika dalším stipendiím se dostal až na prestižní Harvardovu univerzitu. V době jeho studií ji navštívil tehdy čerstvě zvolený prezident J. F. Kennedy. Na setkání se studenty ho zaujal právě Mark, a to do té míry, že mu nabídl stáž v Bílém domě a další stipendium ve svém programu pro budoucí vládní úředníky. Tak začala Markova politická kariéra. V roce 1963 se pak stal nejmladším šéfem kabinetu, a to rovnou jednoho z nejvlivnějších amerických kongresmanů, Charlese Vanika. Odsud se také odvíjí Markův vztah k naší zemi. Rodiče kongresmana Vanika pocházeli – jak jméno napovídá – z Čech.

Jedním z nejtvrďších amerických opatření studené války, kterého se obávaly všechny komunistické státy, byl Jacksonův-Vanikův dodatek k ústavě. Jeho podstatou bylo to, že pokud by tyto země porušovaly lidská práva, ztratí tzv. doložku nejvyšších výhod, umožňující relativně volně obchodovat se Spojenými státy. Henry Jackson a Charles Vanik jej předložili americkému Kongresu v roce 1974 a byl ihned schválen. Jedním ze skutečných autorů a zpracovatelů textu byl Mark Talisman. Dodatek pak sehrál klíčovou roli při umožnění odchodu Židů ze Sovětského svazu, a to již v osmdesátých letech za rané éry Michaila Gorbačova. A někdy v této době se Charles Vanik rozhodl, že navštíví vlast svých předků. Marka vzal samozřejmě s sebou.

Jak Mark často vzpomínal, českoslovenští komunističtí funkcionáři, kteří americkou delegaci přijímali, byli velmi uctívi

a připravili jí zajímavý program. Ten samozřejmě původně nezahrnoval nic, co by se týkalo židovské komunity. Až na Markův dotaz byla delegaci umožněna návštěva Státního židovského muzea. A to nejen v expozicích, které měly tehdy spíše etnografický charakter, ale také v depozitářích. Až tady si Mark uvědomil, jak cenné sbírky judaik se v Praze nacházejí, a rozhodl se, že je musí ukázat americkému publiku. Takto vznikla dnes slavná putovní výstava *Precious Legacy* (Drahocenné dědictví), která v polovině osmdesátých let objela Spojené státy a Kanadu.

ZA MARKEM TALISMANEM (16. 7. 1941–11. 7. 2019)



Foto archiv.

Komunistický režim občas nedomýšlel některé věci a zcela podcenil význam této zahraniční prezentace, která představila průřez historickým bohatstvím české židovské komunity. Dalším omylem stranických funkcionářů bylo to, že umožnili, aby výstavu doprovázel tehdejší předseda Rady Židovských náboženských obcí dr. Desider Galský. Ten samozřejmě mluvil zcela otevřeně o situaci Židů v tehdejší Československu. Proto byl ihned po svém příjezdu zpět do Prahy ze dne na den zbaven funkce. S Markem však tehdy uzavřeli životní přátelství, které nemohlo nic zlomit. Když se po sametové revoluci dr. Galský do své funkce vrátil, Mark okamžitě přijel a začal pomáhat s obnovou židovského života. A byl to právě on, kdo přinesl cenné zkušenosti ze své praxe – stal se mezitím generálním ředitelem prestižní Rady amerických židovských federací (CJF) – a nám doslova otevřel dveře do Spojených států.

V Americe se znal se všemi. Na Capitol Hillu, v sídle amerického Kongresu, ho zdravili všichni – senátoři, kongresmani, vrátní i uklízečky. V roce 1993 na ceremonii v Bílém domě, kde se oficiálně podepisovala mírová dohoda z Osla, seděl v první řadě a jeho fotografie Billa Clintona, Jásira Arafata a Jicchaka Rabina pak obletěly celý svět. O rok později přemluvil prezidentský protokol, aby byla do Clintonovy pražské návštěvy zahrnuta i Pinkasova synagoga, kde se tehdy obnovovala jména obětí šoa, a také Starý židovský hřbitov. Když pak americký prezident přijel, velmi na něj prostředí hřbitova zapůsobilo, snad i proto, že mu právě zemřela matka.

Když Madeleine Albrightová zjistila, že má židovské předky, poslal ji Mark za námi a společně jsme pak dohledali všechny její čtyři prarodiče. Když Joe Lieberman kandidoval na viceprezidenta Spojených států, počítal s Markem jako svým poradcem (rodiče Liebermanovy ženy Hadasy pocházeli z Podkarpatské Rusi). A byl to Mark, kdo předsedal přípravnému výboru Muzea holokaustu ve Washingtonu. Na jeho otevření, které oficiálně proběhlo za účasti Billa Clintona, pozval i Václava Havla.

Takto bychom mohli pokračovat poměrně dlouho. Mark byl zkrátka fenomén. Byl vtipný řečník, úžasný společník, legendární byla jeho záliba ve sběratelství. Sbíral všechno možné, co se týkalo amerických dějin, Washingtonu, Prahy, židovské tematiky, ale i druhé světové války, např. vlastnil sbírku sovětských protinacistických plakátů. Ve Vatikánu a ve Washingtonské národní katedrále vystavil Svitky od Mrtvého moře, v Knesetu pak své fotografie Ben Guriona, u kterého byl na návštěvě v době studií. Měl tolik věcí, že se mu nevešly do několika kanceláří a musel si pronajmout studiovou budovu jedné významné americké rozhlasové stanice. Byl také vyhlášeným kuchařem – jeho recepty jsou na čelných místech v několika židovských kuchařkách – a vášnivým zahradníkem. Propašoval do Ameriky sazeničky ze Stromu terezínských dětí, které pak rozesílal do škol po celých Spojených státech.

Mark byl přitom poměrně malého vzrůstu – byl inspirací Chaima Cigana pro jeho *Malého pana Talismana* – a s oblibou říkal, že než začal pracovat pro židovské organizace, měřil metr devadesát.

Bude nám hrozně chybět.

TOMÁŠ KRAUS

CESTY POŽEHNÁNÍ (PARŠAT EKEV)

Paršat Ekev začíná vizí požehnání, jímž Bůh zahrne Izrael, prokáže-li svou věrnost Bohu a jeho příkazům. Moše proto svému lidu slibuje Boha, který *tě bude milovat a žehnat ti a množit tě, žehnat plodům tvého břicha a plodům tvé půdy na půdě, již se zapřisáhl tvým otcům dát tobě... Budeš požehnaný mezi všemi národy, mezi vámi a mezi tvým dobytím se nevyskytne neplodný ani neplodná! Hospodin od tebe odvrátí každou nemoc, žádnou ze zlých micrijských chorob, které jsi poznal, nepošle na tebe, ale na všechny tvé nepřátele!* (5M 7,12–15)

Je patrné, že se tato vize týká generace, narozené při východu z Egypta v poušti, a to i přesto, že z prorokovaných katastrof v paršat Bechukotaj na závěr třetí knihy vyplývá, že dobytím země Kenaán dějiny Izraele tímto happy endem nekončí. Následující paršat Ekev v páté knize je však úvodem k výčtu katastrof až po nekonečný exil až k samému závěru celé Tóry.

Kdyby byla Tóra pouhým záznamem událostí egyptského exodu s cílem dobytí Kenaánu, bylo by pochopitelné, že se Moše snažil pokolení, jež dospělo na poušti, vštípit vědomí, že se nemusí obávat národů, s nimiž bude bojovat. Budou-li si vědomí, že jejich skutečná síla je v jejich nitru, a zůstanou jí věrni, povede Bůh válku fakticky za ně a odmění je požehnáním života v zemi, kterou dobyli navěky. Stačí jen vyslyšet varování, *aby se nestalo, že bys jedl a sytil se, stavěl pěkné domy a zlenivěl. A tvé srdce by se začalo povyšovat a zapomněl bys na Hospodina, svého Boha, jenž tě vyvádí ze země Micrajim, z domova otroků! Abys neřekl ve svém srdci: Má síla a moc mé ruky mi způsobily tenhle přepych!* (8,12–17)

Pokoušení, že by člověk mohl rozhodovat o svém osudu, poznamenává dějiny lidského myšlení od samého počátku a nemůže se vyhnout ani Izraeli. Již v ráji měl Adam na vybranou mezi životem a smrtí a zvolil smrt, protože si od poznání dobra a zla sliboval, že jej povýší na roveň jeho Stvořiteli. Hlad po vědění, aspirace na poznání dobra a zla se v lidských dějinách zvrhává do představy, že člověk tohoto cíle dosáhl a vydobyl si své místo na slunci svou spravedlností. Tím spíše to platí pro Izrael, jestliže je hluchý k varování v paršat Ekev: *Neříkej proto ve svém srdci: To pro mou spravedlnost mne Hospodin přivedl dobýt tuto*

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC



Marc Chagall: Zápas Jáкова s andělem, 1963.

zemí. (9, 5–11) *Připomínej si celou tu cestu, již tě Hospodin, tvůj Bůh, vedl po čtyřicet let, aby tě soužil a zkoušel a tys poznal, co je ve tvém srdci, zda jsi schopen zachovávat jeho příkazy či ne. Soužil tě a hladem trápil, krmil tě manou, aby ti dal poznat, že člověk nežije pouze chlebem, nýbrž že vším tím, co vychází z Hospodinových úst, je člověk živ.* (8,1–3)

Dal mu však na této cestě i poznat, že na svou spravedlnost spoléhat nemůže. Připomínat si celou tuto cestu znamená poznat, že tím, co vychází z Hospodinových úst, je nejen člověk sám, ale i Tóra, jež mu jako neúprosné zrcadlo skýtá nelichotivý obraz (9,6): *Jsi lid tvrdošíjný, a proto věz, že ti Hospodin, tvůj Bůh, nedává tuto dobrou zemi k dobytí pro tvou spravedlnost.* Tóra jako nauka života je však nadčasovým poselstvím, zákonem platným jednou provždy, a proto předkládá Izraeli vizi blahobytu ve vlastní zemi i pro případ, že po dobytí země odpadne od smlouvy a v rozptýlení mezi národy mu „tvář Hospodina“ v jeho nitru bude skryta.

Moše věděl, že Izrael nedosáhne vyčteného cíle natrvalo, svou nevěrou ztratí

vše, co získal, a nakonec mu nezbude než naděje na vykoupení, které mu bude darováno jako almužna. Pochopitelně si kladl i otázku, k čemu bude jeho lidu v exilu dobrá víra, že se nemá co děsit nepřátele, *protože v tvém nitru je Hospodin, tvůj Bůh, Bůh velký a strašný.* (7,21) Jenomže to pochopil už Jisrael, náš praotec, když mu na jeho útěku před Esávem zapadlo slunce a zjevil se mu Bůh. Když procitl a pochopil, co viděl, *zděsil se a řekl: Jak strašné je toto místo, nic jiného než brána nebes!* (1M 28,16–17) *Spatřil žebřík, opřený o zem a dosahující vrcholkem nebes, a hle, Boží poslové po něm vystupují a sestupují a přímo nad ním stál Hospodin a říkal: Já jsem Hospodin, Bůh tvého otce Avrahama a Bůh Jicchakův, tu zemi, na níž ležíš, dám tobě a tvému semeni.* (28,13–15)

Na tom nic hrozného nebylo, naopak. Bůh však ještě neřekl poslední slovo. *Hospodin, tvůj Bůh, Bůh velký a strašný,* jenž se Jaakovovi zjevil z jeho nitra, není jen jeho osobní Bůh, ale také Bůh velký, jenž je za každým a celým stvořením. Jestliže pochopil, že je bránou k Bohu žebřík jeho duše, pochopil rovněž, že je osud jeho dětí vydán všemu, co jej obklopuje. *Tvé sémě bude jako prach země,* zjevil mu Bůh: *rozražíš na západ, na východ, na sever a na jih a tebou a tvým semenem se budou žehnat všechny pozemské rody.* (28,14) Trestu exilu, jímž postihuje Izrael za jeho nevěrnost, neschází proto základní rozměr požehnání. Dokonce i rozptýlení jeho dětí mezi nepřátelskými národy má z Hospodinova stanoviska smysl. A proto má i v exilu Izraele smysl si zachovat vědomí, že *Já jsem s tebou a ochráním tě všude, kamkoli půjdeš, a přivedu tě nazpět na tuto půdu, a neopustím tě, neucíním-li, co jsem ti řekl.* (1M 28,13–17)

Z lidského hlediska se může zdát Izraeli jeho mise v nepřátelském světě nekončící. Jistě ji neabsolvujeme lépe než praotec Jaakov zápas s Bohem po návratu do příslibené vlasti, když po zápase *belhal se na svém andělem dotčeném kyčli.* Dal ale tomu místu jméno *Tvář boží, protože jsem viděl boha tváří v tvář a má duše byla zachráněna!* A když minul *Tvář boží a belhal se na svém kyčli, vyšlo mu slunce.* Slunce, které mu zapadlo tu noc, kdy snil svůj sen o žebříku, ale i proctví o rozptýlení jeho dětí mu vzešlo právě po té noci před setkáním s Edomem (1M 32, 30–31), otcem posledního exilu Izraele, v němž ještě žijeme.

EFRAIM K. SIDON

RACIA LVI**O třech týdnech smutku**

Když v tuto roční dobu vstoupíme do Staronové synagogy, asi nám neunikne neobvyklá atmosféra: naše oči upoutá parochet, který se nachází před aronem a je jiný, než jaký tu visí po většinu roku. Od 17. tamuzu do Roš ha-šana lze v synagoze spatřit oponu, jež byla šulu darována na památku chazana Jicchaka Schmidta, který byl se svou rodinou zavražděn za šoa.

Opona je symbolicky vystavena právě v tomto období, jež patří k nejtěžším v židovském kalendáři.

Doba mezi 17. tamuzem a 9. avem je známa jako tři týdny smutku. Během nich se udály zásadní tragédie židovského národa: Mojžiš rozbil desky zákona a byl zničen Chrám.

Na šabat před tiša be-av (šabat chazon) čteme parašu Devarim. Vypráví, jak Mojžiš začíná připravovat novou generaci na to, že vstoupí do Země zaslíbené bez něj. Chce jí pomoci tím, že ji poučí o hříších, které spáchaly předchozí generace, aby je mladí neopakovali. Mnozí slavní komentátoři vysvětlují, že Mojžiš hříchy nepopisuje přímo, ale naráží na ně jmény míst a dalšími skrytými odkazy.

Rabín Efraim Lunčic, známý jako Kli Jakar, říká, že výraz bejn Paran u-bejn Tofel (mezi Paranem a Tofelem) odkazuje na dobu mezi 17. tamuzem a 9. avem. Tofel představuje hřích zlatého telete a Paran hřích zvědů.

Podle Jakara mohou Židé v kritické situaci přežít buď díky dobrým skutkům, jimiž si zaslouží Boží pomoc, nebo díky tomu, že jsou jednotní. Kli Jakar vysvětluje, že tamuz má v zodiaku znamení Raka. Rak kráčí pozadu – a stejně jsme se od Všemohoucího odvrátili při hříchu se zlatým teletem, a tím jsme ztratili Boží ochranu. Znamení avu je Lev, protože o tiša be-av jsme mezi sebou začali bojovat jako lvi. Není náhoda, že Chrám byl zničen v tuto dobu kvůli sinat chinam, bezdůvodné zášti.

Je však v naší moci změnit zmíněné období tak, abychom ho prožili snáze, místo času smutku jako čas radosti. Použijme Raka a Lva v kladném smyslu: místo račího couvání před povinnostmi, couvejme, když někdo mluví zle. A místo vzájemných svárů použijme lví sílu k pomoci druhým.

BRYAN WOOD,
kantor Staronové synagogy

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách – srpen 2019 av 5779

Staronová synagoga

2. 8.	pátek	Roš chodeš av večerní bohoslužba	19.30 hodin
3. 8.	sobota	MATOT-MA'SEJ 4M 30,2–36,13 hf: Jr 2,4–28; 3,4 mincha perek 2	20.10 hodin
		konec šabatu	21.41 hodin
9. 8.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
10. 8.	sobota	ŠABAT CHAZON DEVARIM 5M 1,1–3,22 hf: Iz 1,1–27 mincha perek	20.00 hodin
		konec šabatu	21.27 hodin
		posunutý předvečer půstu 9. av	20.30 hodin
11. 8.	neděle	šacharit	8.15 hodin
		posunutý půst 9. av konec půstu	21.15 hodin
16. 8.	pátek	TU BEAV večerní bohoslužba	19.30 hodin
17. 8.	sobota	ŠABAT NACHAMU VAETCHANAN 5M 3,23–7,11 hf: Iz 40,1–26 mincha perek 3	19.40 hodin
		konec šabatu	21.12 hodin
23. 8.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
24. 8.	sobota	EKEV 5M 7,12–11,25 hf: Sd 11,1–33 mincha perek 4	19.30 hodin
		konec šabatu	20.57 hodin
30. 8.	pátek	večerní bohoslužba	19.30 hodin
31. 8.	sobota	ŠABAT ROŠ CHODEŠ ELUL REE 5M 11,26–16,17 mf: 4M 28,9–15 hf: Iz 66,1–24 mincha perek 5	19.10 hodin
		konec šabatu	20.41 hodin
1. 9.	neděle	2. den Roš chodeš elul	

V sobotu a svátcích šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Každý všední den maariv (večerní modlitba) od 19.30 hodin.

Vysoká synagoga

*Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin,
mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.*

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.50 hodin.

*Večerní bohoslužby se zde konají 2. 8. v 19.30 hodin
a 16. 8. v 19.30 hodin.*

Výjma uvedených se zde večerní bohoslužby nekonají.

Bejt Simcha

Kabalat šabat každý pátek od 18.30 hodin.

VÍM, KDO JSEM

Rozhovor s G. Yaloem, izraelským zpěvákem s etiopskými kořeny



Foto archiv.

Už dvaadvacátý ročník festivalu Respect, pravidelné přehlídky world music s nejdelsí historií u nás, se uskutečnil v sobotu 15. a v neděli 16. června ve Volnočasovém centru v Praze-Holešovicích. Jeho hostem byl letos i Gili Yalo, který vystoupí také na srpnovém Sziget festivalu v Budapešti (a ještě předtím ve Francii a ve Velké Británii). Ve své tvorbě čerpá z etnojazzu a celé plejády afrických stylů: jeho hudba je jedinečným mixem rytmu, energie a zvukových barev dokreslovaných kytarou, trubkou, klávesami a rytmikou. Zpěvákovo debutové album se jmenuje prostě: Gili Yalo.

GILI YALO se narodil roku 1979 židovským rodičům v Etiopii. Do Izraele se dostal jako pětileté dítě, kdy v době hladomoru a občanské války uprchla jeho rodina do Súdánu. V rámci operace Mojžíš se izraelské armádě roku 1984 podařilo ze súdánských uprchlických táborů evakuovat leteckými mosty kolem osmi tisíc etiopských Židů. První otázka proto byla nasnadě:

Pamatujete si na cestu z Etiopie do Súdánu?

Ze vzpomínek rodičů odhaduju, že náš pochod trval něco přes měsíc. Byl jsem ještě malý, takže zhruba polovinu cesty mě nesli na ramenou a tu druhou půlku jsem šlapal sám, ale moc si toho už nepamatuju. Jenom si vyba-

vuju, že jsem přitom hodně zpíval. A z vyprávění a dnes už taky z historických studií samozřejmě vím, jak to bylo těžké: spousta lidí tehdy nedošla do cíle, zemřeli cestou.

Jaké vás pak v Izraeli čekalo přijetí?

Přijetí bylo, řekněme, rozpačité. V té době hodně Izraelců ještě nikdy nevidělo člověka černé pleti, takže byli překvapení. Ale brzy si zvykli, že existují i černoši – a dokonce i černí Židé, a mnoho z nich je dokonce hodně zbožných, jako třeba moji rodiče. Napřed nás ubytovali v komunitním středisku, kde táta s mámou chodili na hodiny mluvené i psané hebrejštiny, a pak jsme dostali menší finanční obnos, abychom si mohli dovolit první splátku na bydlení. Založili jsme si vlastní domácnost. Bylo to samozřejmě ve velice chudé čtvrti v Tel Avivu, společensky i ekonomicky silně znevýhodněné, kde se logicky dařilo kriminalitě. Etiopští Židé, kteří ještě moc o tom, jak to na světě chodí, nevěděli, často skončili stejně. A já se tomu vůbec nedivím.

Vaši rodiče přechod do nového prostředí zvládli?

Rodiče jsou našťásti neobyčejně nadaní a oba si rychle našli dobrou práci, například otec úřednické místo na ministerstvu vnitra. A mezitím jsem se naučil hebrejsky i já – od lidí kolem a později ve škole, šlo mi to rychle. Obecně platí, že děti vnímají a vstřebávají jazyky přirozeně, a u mě se patrně ještě přidal talent na zvuky, který mi potom pomohl i v hudbě. Už po několika měsících jsem se rozmluvil tak, že jsem dokázal pomáhat i svým dospělým krajanům, když šli k lékaři nebo si vyřídit nějakou žádost na sociální odbor.

Střetával jste se i s diskriminací a s předsudky?

To ano. S nejrůznějšími předsudky jsem se setkával a pořád setkávám: i dnes přece někteří rabíni tvrdí, že nejsme Židé, že tomu nevěří. A taky jsem samozřejmě zažil diskriminaci, což začalo už ve škole – a musím říct, že neznám jediného člověka černé

pleti, který by se s ní dříve nebo později nepotýkal. Nicméně беру to jako součást života a jako něco, co by vás nemělo zlomit: musíte se tomu postavit a čelit tomu se vztyčenou hlavou. Musíte zjistit, že na to, kým jste, můžete být pyšný, a já jsem na svoje kořeny a na etiopskou kulturu vůbec opravdu hrdý. Víím, kdo jsem a odkud pocházím, a to je zdravé. Kdykoli má totiž někdo pocit, že stojí nade mnou, je mi to úplně fuk, protože já se na něj dívám jako na sobě rovného.

Kdy jste svou rodnou zem navštívil naposled?

V Etiopii jsem byl loni a byl to úžasný zážitek, i když tam už žádné příbuzné nemám. A vrátil jsem se i tam, kde stávala naše vesnice, po které nic nezůstalo. Chtěl jsem jen cítit ten vzduch a půdu. A hodně času jsem strávil v Addis Abebě, což je pulzující město – rychle se rozvíjí, a kdybych byl byznysmen, investoval bych v něm. Navíc je dnešní etiopská společnost hodně vstřícná. Tím ale nezastírám, že v jistých dobách Židy krutě pronásledovala. Teď tam vedle sebe stojí mešity a kostely a lidem to přijde v pořádku, jako něco naprosto běžného.

Píšete si vlastní texty: a to nejen hebrejsky a anglicky, ale také amharsky.

V Etiopii existuje asi sedmdesát jazyků a já mluvím jenom amharsky, což je oficiální a nejrozšířenější jazyk, kterým se dorozumí zhruba polovina obyvatelstva. Něco málo jsem si ještě pamatoval z dětství a před pěti lety jsem se amharsky naučil znovu a pořádně – od matky. A ano, amharštinu už v současném Izraeli používají i mladí prozaici a básníci.

Když si texty píšu já, někdy z toho vyjde něco hodně osobního a jindy zase hodně politicky angažovaného. Záleží na konkrétní chvíli: občas mám dny, kdy o politice nechci slyšet ani slovo, už jí mám plné zuby, takže se obrátím k tomu, co je dobré. Napíšu text třeba o tom, jak jsem šel se svojí holkou na rande a na pivo. A když se pak zase něco stane a já nemůžu mlčet, vrhnu se znovu na politiku. Prostě si v puse jamuju slova a zvuky, víceméně instinktivně se vydám nějakým

směrem a přitom přemýšlím, co jsem to vlastně chtěl říct.

Kdy a jak jste vlastně objevil etiopskou hudbu a kulturu?

Etiopskou hudbu jsem měl vlastně doma vždycky, ale nikdy jsem ji pořádně neposlouchal. Až najednou před několika lety a konkrétně ve chvíli, kdy jsem si uvědomil, že i v Izraeli se s vámi kvůli barvě kůže zachází jinak a že i v Izraeli existuje rasismus, jsem ji začal zkoumat. A právě hudba mi nejvíc pomohla, když jsem pátral, kdo vlastně jsem – a to pátrání zdaleka neskončilo.

Vracím se ke starým nahrávkám z mé části Afriky a dochází mi, kolik tam vzniklo kmenových rytmů a písní. Když jste totiž bydleli někde na vesnici, dvacet mil od vás měli úplně jinou kulturu a hudbu – a vy jste o tom ani nevěděli, protože kdybyste se tam chtěli vydat, zabralo by to v době, kdy nebyly silnice ani auta, celý den. A z téhle bohaté tradice čerpám, protože v internetovém věku nic takového už nefunguje: někdo něco nahraje na YouTube a všichni to pak dělají stejně.

Co jste tedy poslouchal v dětství a v mládí?

Jako teenager jsem poslouchal Boba Marleyho, hip hop, jazz, psychedelickou hudbu a taky izraelskou hudbu s hebrejskými texty, zatímco dneska v podstatě už nic jiného než africkou hudbu neposlouchám. Úplně jsem si ji zamiloval: a když teď třeba někde zaslechnu americký funk, okamžitě se mi vybaví nigerijský funk a řeknu si, bože, ten nigerijský je přece o tolik lepší. Je to zvláštní, ale velice ostře vnímám, že Amerika vlastně jenom produkuje dobře prodejné libivé zvuky: všechno to zní pěkně a je to hezky čisté, ale já mám o moc radši tu špínu, nevytříbenost a syrovost.

Izrael je se svou pestrá etnickou směsí často považován za místo,

kteří k tvorbě a poslechu world music přímo vybízí.

Ano, zrovna tak to ale můžete vidět z úplně opačného úhlu. Izrael je malý stát, má jenom deset milionů obyvatel, takže hrát jenom u nás a myslet si, že děláte world music, je svým způsobem divné. Jedním dechem ale musím dodat, že hlavně mladí Izraelci world music milují a rádi tančí – a rychle se naučili i ty typicky etiopské pohyby ramenou, které při vystoupeních dělám já. Ale neptejte se mě, odkud a proč se vzaly, je to zkrátka odvěký zvyk.

Jste Izraelec, a tak se vás nemohu nezeptat na konflikt s Palestinci.

To je příšerně složitá věc, nikdo už tomu doopravdy nerozumí, takže se mi

když byli vojáci odpočatí, na koncertě byli upřímně šťastní – mohli na chvíli myslet na něco jiného.

Postavení etiopských Židů se ve vaší dnešní vlasti za poslední dobu snad i dost změnilo k lepšímu?

Jistě, pokrok bezpochyby vidím v tom, že když jsem byl malý, o situaci etiopských Židů se vůbec nemluvalo, zatímco teď ano. Už dávno všichni nežijeme jenom ve vyloučených lokalitách a ghettech, do kterých jsme se navíc nedostali jen vlastní vinou. A říkáme nahlas, co cítíme, a doufáme, že se lidé okolo změní a naše situace se bude řešit. A to je důležité: že už nemáme zavřenou pusou. A když se třeba odehraje nějaký incident s policií, který zavání rasismem, vyjdeme demonstrovat do ulic, jednáme společně – a to je první krok k úspěchu.

Bydlíte v Tel Avivu, o kterém se často tvrdí, že je v rámci Izraele jakýmsi státem ve státě. Souhlasíte?

Řekl bych, že v Tel Avivu žijí myšlenkově otevření lidé, kteří chápou, že člověk nemusí v životě kráčet jen jedním směrem – že cest je mnoho a žádná

z nich není lepší nebo horší, a každá z nich vede k cíli. A tomu lidé mimo Tel Aviv často nerozumějí: řeknou si, tohle je moje cesta, a tou by přece měli jít i všichni ostatní. Ale nevykládejte si to špatně: s kapelou dnes vystupuju po celém Izraeli, a všude se cítím vítaný.

V našem hlavním městě a v České republice vůbec jste poprvé. Co na nás říkáte?

Praha se mi moc líbí: zaprvé architektura a zadruhé výtvarné umění vůbec, nečekal jsem třeba, že tu v centru najdu tolik obchůdků se sochami a s obrazy. A taky tu ještě pořád máte ve srovnání s dnešním předraženým Izraelem – nebo aspoň na Žižkově, kde jsem bydlel v hotelu – normální ceny. A po ulicích tu všude chodí nádherné ženy.

HANA ULMANOVÁ



Operace Mojžíš trvala od listopadu 1984 do ledna 1985. Foto archiv.

do toho fakt nechce pouštět. A moje reakce je jednoduchá, i když, přiznávám, idealistická a naivní a vím, jak dětincky asi zní: potřebujeme mír.

Jak vypadala vaše povinná vojenská služba?

Já bych v životě nechtěl držet v ruce zbraň, a když jsem to v armádě odmítl, skončil jsem dokonce na chvíli ve vězení. Pak se ale konal konkurz na vojenské kapely a vybírali se lidé, kteří by mohli vojákům zpívat, a já se na zkouškách hodně snažil – a tak jsem skončil v hudební jednotce. Objížděl jsem s ní posádky po celém Izraeli, a dokonce jsem se jednou dostal až do Libanonu.

Byla to úžasná zkušenost: někdy nám publikum, když mělo za sebou tvrdý celodenní výcvik, usínalo, a bylo jim fuk, jestli byla hudba dobrá. Ale

ŽIVOT V DOPISECH

Stoletý Jiří Orten a VIII. svazek Spisů – Korespondence

Stoleté výročí narození jednoho z nejvýznamnějších českých básníků **JIRÍHO ORTENA** (pův. J. Ohrensteina, 30. srpna 1919–1. září 1941) si mohou čtenáři připomenout dlouho očekávaným souborem jeho korespondence. Jako VIII. díl *Spisů J. O.* (a finální díl celých devítisvazkových *Spisů*) jej vydalo nakladatelství Torst, edičně ho připravila Marie Havránková. Jedná se o bezmála 800stránkovou knihu, obsahující 857 dopisů s jednašedesáti adresáty, přičemž ze značné části je to korespondence oboustranná a publikovaná poprvé; časově dopisy pocházejí (až na několik málo) z let 1936–1941 a jsou opatřeny komentáři. Dopisy nakladatelství poskytl hlavně editorka Ortenova díla Marie Růt Křížková, další se nacházely v Literárním archivu PNP, řada jich již byla publikována v různých sbornících či knižních vydáních a některé pocházejí ze soukromých archivů pisatelů. Shromáždit je do jedné publikace, přepsat (asi i luštit), opatřit komentáři, doslovem, medailony autorů a jmenným rejstříkem musela být těžko představitelná práce.

Téměř každá část svazku (jenž je řazen abecedně podle pisatelů) je pozoruhodná nejen obsahem listů, ale v případě vzájemné korespondence také jako výpověď o vztahu Ortena s adresátkou. Nejvýraznější a nejobsáhlejší jsou oddíly korespondence s básnickou přítelkyní Věrou Fingerovou (300 stran) a s matkou, Bertou Ohrensteinovou (100 stran), které jsou částečně známy z dřívějších svazků ortenovských výborů. Korespondence Ortena s Věrou Fingerovou už v Torstu vyšla samostatně (1996), ale jednalo se jen o Ortenovy dopisy, listy Fingerové ve *Spisech* vycházejí poprvé a dopisy jeho přítelkyně představu o jejich zpočátku šťastném vztahu, který skončil po řadě vzájemných trýznivých rozchodů a smířování, dotvářejí. Věřiny dopisy se sice

Ortenově osobitosti, rozletu, citovosti a hloubce nemohou rovnat, ale její listy prozrazují alespoň to, že se mu vyrovnat snažila.

Jako ukázkou jsme však vybrali listy z jiného okruhu: Orten vedl korespondenci s řadou osobností, které poznal při studiích na pražské konzervatoři a při organizování a realizaci akcí Divadelního kolektivu mladých.



Foto archiv.

Měl spoustu přátel literátů, k nimž patřili nejen vrstevníci, ale také umělci starší, jichž si velice vážil, především František Halas a Vladimír Holan, a také například matčin bratr, publicista a básník Josef Rosenzweig-Moir.

V korespondenci, ilustrující vzácné přeliv uměleckých a lidských vztahů Jiřího Ortena, se prolínají věčné dopisy s listy zcela intimními, dopisy o umělecké práci s popisem

zážitků, listy útržkovité s výkladovými. Sledujeme, jak blízký a vroucí vztah k němu měl Ivan Blatný; téměř bratrské přátelství se Zdeňkem Urbánkem (zde je k dispozici korespondence vzájemná) či jakoby otcovské nabádání Pavla Tigrida, sice jen o dva roky staršího, ale očividně mnohem praktičtějšího a „usedlejšího“. Již z londýnské emigrace popisuje své zkušenosti (s nadějí, že i další budou moci odjet z protektorátu) Josef Schwarz-Červinka; vztahem k poezii („písmenkovou láskou“, jak napsal Orten) se zabývají listy s Kamilem Bednářem; o funkci psychoanalýzy v dramizaci psal Ortenovi surrealista Jindřich Heisler. Své poznámky o literatuře mu poslal i Juda Sternküker. Poslední zařazenou pisatelkou svazku je Hana Žantovská, která v červenci 1940 Ortenovi oznamuje, že „pilně překládá“, časově je asi posledních vzkazem před tragickou smrtí dopis matce z 27. 8. 1941, který končí zcela prozaickým: „P. S. Zapomněla jsi mi poslat pyžamo!“

Kritikovi Jindřichu Chalupeckému představil Orten v rámci několika listů, které si vyměnili v létě 1940, svou bás-

nickou generaci, stručnými charakteristikami, pojatými přísně i účastně. „Nemůžu psát básně, ale je to velký básník,“ píše například o Klementu Bochořákově. Orten si nepřál být součástí žádné básnické skupiny, věřil v ryzi poezii nezátíženou naplňováním předem daných představ, a proto nesouhlasil s ideou „nové poezie“, již proklamoval Kamil Bednář. „Já věřím, že umění má obracet lidi v solné sloupce, jsou-li s to,“ píše Chalupeckému. A stejnému adresátovi na jeho otázku (položenou v červenci 1940) „Nebudete pokládat za dotěrné, starám-li se o Vaše soukromí? Proč pochybujete, zda se někdy ještě dostanete do Prahy?“, Orten suše odpovídá: „To, nač se mne nakonec ptáte, snad opravdu nepatří do toho, o čem jsme si zatím psali. Ale proč ne? Teď za pár dní, budu muset jít na žňové práce. Brrr! Z pražského bytu jsem dostal výpověď jako neárijec. „Studuji“ zatím konzervatoř. Budu z ní asi vypovězen z podobných důvodů. Moje matka je bez prostředků. Vydělávat si neumím a nemohu. Stačí?“

K nejpozoruhodnějším a nejkrásnějším patří korespondence s Vladimírem Holanem, z níž publikujeme ukázkou. Následující dopisy jsou převzaty ze stran 434–436 *Korespondence* a pro potřeby *Rch* je tiskneme bez komentářů. (am)

* * *

11. listopadu 1939

Odpustte, drahý pane (to se stále bojím, že přijdu nějak nevhod), odpustte, že Vás ruším. Chci Vám říci asi tak, jako bych měl na jazyku docela malý kamínek, že jsem velmi smuten z věcí na tomto světě a že jsem jim víc a víc cizí, až se otfásám, ale dukáty ze mne nepadají jako u některých krásných lidí. Vy umíte poslouchat, ach pane, Vy umíte.

Podívejte se, proč dneska (a bývají to skoro vždy nepatrné a nicotné věci) si mi sedla na hrud' a na všechno, co dýchá, zlá, hnusná deprese. Vzpomínal jsem, komu ji svěřit, aby mi bylo lehčeji, protože to někdy pomáhá, říci třeba dobrý den nebo mnoho pozdravů, drahý pane, někdy to pomáhá, třeba ne vždycky. Vzpomněl jsem si na Vás a Vy mi odpustíte a nebudete si myslet nic zlého, jenom si řeknete, že Vám zase píši, a možná, že si také řeknete, že je dobře, že Vám píši. To bych hrozně rád.

Četl jsem dnes první recenzi o své knížce [*Čítance jaro*], to nic není, já vím, ale co jsem od ní všechno čekal! Čekal jsem, že mi někdo podá ruku

a někam mne povede, přes nějakou propast, přes nějaký močál. A zatím..., ale ne! Je mi teď mnohem lépe, když jsem Vám to napsal. A stačí mi to k tomu, abych se trochu pousmál a řekl Vám (a Vy o tom víte), že není třeba žádného, žádného doprovodu ke zpěvu, když zpívá prázdným stěnám (na kterých jsou někdy také obrázky). A to je vše.

Zcela Váš, Jiří Orten

15. XI. 39

Příteli –

vůbec jste nepřišel nevhod. Škoda jen, že já sám jsem v takových temnotách, že bych mohl (je-li to vůbec třeba) posílit někoho jen a jen nějakými vitamíny zoufalství.

Nevadí! Už to, že si na někoho vzpomene, ať je to vzpomínka z bolesti nebo z jasu, pomáhá nám aspoň natolik, že píšící cit (byl-li hluboký – a on hluboký byl) ví naprosto neomylně, že bude čten, víc, že nebude zapomenut. To není málo.

A nebyl byste básníkem, a to básníkem světa tak něžného, kdybyste nebyl zranitelný na každém pulzu vědomého i nevědomého srdce. Věc známá! Říkám to jen proto, že je někdy dobře uvědomit si, proč a k čemu je tady ten a onen a třetí a padesátý. A říkám to také proto, že existuje síla ze zranitelnosti. Ale to už jsme u práce, u bezohledné práce, nedbající nikoho. A když jste ji ukončil, potěší Vás (a nebudete-li hnán lícemi už zase docela jinam) nějaký spontánní hlas kdoví odkud, nebo i mlčení – a proto, když jsem ve Vašem dopise zahlédl něco o recenzi, honem jsem to přeskočil a četl dál. Tam Vám nikdo ruky nepodá a bylo by zlé, kdyby ji podal, a ještě horší, kdybyste ji přijal.

Cesta je jiná. Jednou v noci jsem si to naškrábal na stěnu: Ty s démony a opět sám, ty váben od těch k těm, když nevíš snad už kudy kam, dej se tím bludištěm!

Což všechno nejsou žádné recepty. Prostě: žil jsem – smím-li tak říct – oba Vaše dopisy.

Myslím na Vás,

Váš Vladimír Holan

Praha, 8. ledna 1940

Milý pane,

byl jsem u Vás. Jistě Vám o tom říkála babička onoho děvčátka, které se ten-

krát ztratilo a pak zase našlo a hrozně plakalo, že se babička zlobí. Šel jsem po těch schodech až tam, kde se dělá světlo, a pak ještě po točitých dřevěných schodech, až jsem stál přede dveřmi, za kterými bydlíte, ale nebyl jste doma a zase jsem odešel. Už je to dávno, tenkrát jsem tolik toužil Vás vidět, pak byly Vánoce, ty smutné svátky, a teď je zima, všechno je daleko, a všechno, co je daleko, mne křučí, a pak, když se to začne přibližovat, je to ještě horší.

Vy jste mi poslal dopis a já jsem měl radost a teď Vám chci napsat nejenom o tom, jak jsem Vás hledal a nenašel, ale také o tom, jak se učím být sám a jak se to jenom těžko, těžko daří, jak jsem uvízl v nějaké skořápce, která mne nechce pustit ven, a nesouhlasím s tím, že je oříšku dobře ve skořápce, jak to napsal Duhamel.

Vidíte, že jednou (a to je má veliká, krásná naděje) porozumíme řeči ptáků a zvířat a věcí a všeho, co někteří kožení lidé dávno „pochoptili“ a „vysvětlili“ a „označili“, že se jednou (jak jsem si to

moh vozit v létě na vlákénku a nespádl by, neboť tak lehounká je marnost“.

Jaký pád, otevře-li oči! A já je otvírám.

Věřím Vám, pane Vladimíre.

Váš Jiří Orten

15. února 1940

Milý, drahý pane,

Sedím tu ve svém zimním pokoji na druhém konci města, před chvilku mi přinesl listonoš rekomando dopis od Ivana a tak jsem si nějak vzpomněl, jak jsem Vám s ním posílal v létě z Kutné Hory básničky. Mám tady takovou hromádku, vybírám z ní tři a zase Vám je posílám, i když jste si o ně nepožádal. Já už teď pomalu poznávám, že se Vám nemusím omlouvat za jisté věci, které rád předpokládám u jiných lidí, nemusím se Vám omlouvat proto, protože se časem nebo mlčením nebo takovou pozvolnou a hlubokou přichylností vytvoří něco, co zná obě dvě strany a usmívá se na ně. A věřte, že člověk někdy potřebuje pilulky, vždyť jinak by se bolest hlavy snad ani nesnesla.

Váš Jiří Orten

[po 15. 2. 1940]

Milý pane Ortene –

Děkuji Vám za oba dopisy a za tak dobré básně. Otisknu je v 6. č. Programu. Číslo páté (které vyjde počátkem března) je už, bohužel, zlomeno v tiskárně. Budou tedy muset počkat. Netiskněte je, prosím, jinde.

Nenalézám dnes slov, která by Vám řekla, jak přátelsky jsou přijímána ta vaše. A víc: mají u mne, jinak nedružného, hodně prostoru, jdou jím, odcházejí... už vlastně v budoucnost, v níž nebudete muset skrývat docela nic!

Zdraví Vás

V. Holan

11. 6. 1940

Milý pane Ortene –

kniha [*Cesta k mrazu*] – a ještě tak krásné věnování! Jak bych Vám neměl poděkovat za oboje stejným citem? Už jsem tak učinil v mlčení. A činím tak dnes trochu hlasitěji, třebaže je těžko doufat v jasně vyslaný a jasně slyšitelný zvuk. Neboť to všechno přehlušuje turbína srdce „zařazená“ (ať se bráníš jak bráníš) na vysoký tlak hrůzy...

Váš Vladimír Holan



napsal) dozvíme, proč kamení mlčí (snad jsme mu ublížili ve své tvrdosti). Nehraji si, opravdu ne, nejsem už tak docela sobecký, je třeba se nejprve přiznat k tomu, že nechápeme a že jsme bezradní, a teprve pak, po takové upřímnosti se nám snad něco odevzdá úplně a bez výhrady.

Jíti bludištěm, říkáte? Ano, ano, ale bludiště se skládá z cest příliš rovných – a o ty jde, jen o ně! Jako je světlo i ve tmě, protože jinak by nemělo smyslu, a jako i kruh má své rohy, o které narážíme.

Shakespeare říká v Romeu a Julii (cituji popaměti), že „zamilovaný by se

NÁSLEDNÍK PRAŽSKÉHO MAHARALA

Před 400 lety zemřel rabín Šlomo Efrajim Lunčič

ŠLOMO EFRAJIM LUNČIČ patří k nejvýraznějším rabínským osobnostem přelomu 16. a 17. století. Ačkoli delší část života strávil v Polsku, jeho nejvýznamnějším působištěm byla Praha, kde zemřel 7. adaru roku 5379 (21. února 1619), tedy před čtyřmi sty lety. Připomeneme si nejprve hlavní obrysy Lunčicovy biografie a následně se v příštím čísle měsíčníku soustředíme na jeho spisy a myšlení.

LVOV

Efrajim ben Aharon se narodil kolem roku 1550 v Polsku. Existují různé spekulace o jeho rodinných vztazích a podobně zůstávají do jisté míry nejasná místa jeho působení. Víme, že studoval v lublinské ješivě rabiho Šeloma Lurii, patrně nejvýznamnějšího aškenázského halachisty své generace. V roce 1580, když vydal v Basileji tiskem svou první knihu *Ir giborim* (Město siláků, Př 21,22), působil ve Lvově, tedy v obci sice významné, avšak nacházející se v té době na samém východním okraji evropské židovské civilizace. O deset let později se v jeho druhém ve Lvově tiskem vydaném spisu *Olelot Efrajim* (1590) objevuje jeho přídomek „iš Lunčič“, tedy „z Lencyže“, což snad poukazuje k jeho původu v polském městečku Łęczyca. V témže spisu zmiňuje jako místo, kde sepsal zmíněnou knihu *Ir giborim*, polské město Jarosław, ve kterém trpěl nedostatkem knih: „Neměl jsem knihy a literaturu, takže v onom spisu jsem uvedl některé citace a verše mylně. (...) Napsal jsem to, co zachytila moje paměť z toho, co se mi nachomýtl v mládí.“

V roce 1602 se na titulním listu prvního vydání Lunčicova spisu *Kli jakar* objevuje jeho jméno ve formě Šelomo Efrajim, tedy s přídatným osobním jménem, jež získal během vážnější nemoci (změněné jméno mělo těžce nemocného člověka chránit před andělem smrti, jenž přicházel pro jeho duši s rozsudkem, nesoucím původní jméno). Sám Šelomo Efrajim píše v předmluvě ke spisu *Kli jakar*: „V roce (5)361, před Purimem [přibližně březen 1601], jsem byl upoután na lož s nebezpečnou nemocí na několik týdnů, takže mi bylo dokonce přidáno jméno Šelomo, avšak milostí Hospodina jsem byl přiveden k životu a složil jsem slib, že dokončím tento spis.“ Spis *Kli*

jakar si podle vyjádření lublinského tiskaře Kalonyma ben Mordechaje Jafeho zasloužil finanční podporu ze strany představitelů polské suprakomunální samosprávy (*vaad šloša aracot*), kteří „přispěli na jeho vytištění, což dosud neučinili na podporu žádného nově sepsaného spisu“.

Ačkoli mechanismy financování tisku hebrejských knih nejsou zcela známé, je zřejmé, že vydávání rozsáhlejších komplikovaných spisů, mezi něž Lunčicovy práce patřily, bylo závislé na podpoře mecenášů, jichž se nedostávalo. Ačkoli tedy vydání Lunčicova komentáře podpořili



Sefer *Kli jakar*, Amsterdam 1767.

představitelé polské židovské samosprávy (podle Lunčice vydali peníze „ze své kapsy“, a jednalo by se tedy nikoli o institucionální, ale o soukromou podporu), jiný z Lunčicových spisů s názvem *Revavot Efrajim* takové štěstí nikdy neměl. Na rozdíl od šesti spisů, jež se Lunčicovi podařilo vydat tiskem, o tomto spisu říká: „Spis *Revavot Efrajim* je příliš veliký a není v mých možnostech jej nechat vytisknout z nedostatku finančních prostředků.“ Tento spis, jenž sám Lunčič možná považoval za své hlavní dílo, nebyl nikdy vytištěn, a rukopis se ztratil.

PŘÍCHOD DO PRAHY

Lunčič působil jako kazatel a v tomto oboru dosáhl širokého uznání, což z něj

i díky tomu, že svá kázání vydal tiskem, činilo legitimního kandidáta na významnou rabínskou funkci. Jak sám uvádí v úvodu ke spisu *Amudej šeš*, pronášel kázání mimo jiné během lublinských trhů, jež přitahovaly množství židovských obchodníků, ale byly současně také místem jednání Rady tří zemí, tedy nejvýznamnějších rabínů reprezentujících polské židovské obce. Lunčič píše: „Vyjadřoval jsem se tam velmi otevřeně a neohroženě k neduhům rabínů i běžných Židů. Tato otevřenost mi vytvořila mnohé nepřátele, kteří o mně šířili pomluvy.“ Současně ale rostla i jeho prestiž a jeho podpis nalezneme na řadě dochovaných rozhodnutí Rady tří zemí.

Protože zejména velké obce dávaly často při výběru přednost rabínům, kteří nebyli napojeni na místní politické frakce, není překvapující, že když roku 1604 pražská obec hledala nového předsedu rabínského soudu, obrátila se na Lunčice. Lunčič měl navíc s Prahou kontakt již před rokem 1580, kdy sem nejspíše zaslal rukopis svého spisu *Ir giborim* k vytištění. K tomu však došlo v Basileji, kam rukopis z Prahy „jako jelen běžící přes vysoké hory a přes doliny“ dopravil Mordechaj ben Moše ha-Levi z Prahy, jenž se později oženil s dcerou Lunčicova syna Hirše, který následně rovněž působil v Praze jako rabínský soudce a kazatel a je zde pohřben.

V dekretu ze dne 13. dubna 1604 vyjádřil císař Rudolf II. souhlas s Lunčicovým jmenováním a zmínil, že důvodem byla Maharalova žádost o zproštění funkce kvůli věku a nemožnosti vykonávat pracovní povinnosti: „My Rudolf II. oznamujeme

tímto listem všem, že jsou na Nás starší Židé i na místě obce Pražské vznesli, kterak jsou vždycky v obci židovské nejvyššího rabí chovali, kterýž jim v činění orteluov i rozeznání, oč mezi stranami činiti bývalo, toho vyřizovati nápomocen byl, nyní pak že by týž nejvyšší rabí většinou sešlý byl a té práci zadosti činiti nemohl a za propuštění žádal, oni pak starší že jsou sobě jiného rabí jménem Efreyma k tomu obrali.“

Okolnosti Lunčicova nástupnictví však nejsou tak jednoduché, jak by se mohlo na první pohled zdát. Při bližším zkoumání se ukazuje, že Lunčič nejspíše představoval hned v několika ohledech kompromisního kandidáta. Z okruhu tehdejších rabínských učenců byl Maharalo-

vi v mnoha ohledech blízký. Jako kazatel, kritizující tehdejší společnost včetně arogance bohatých, souzněl s Maharalovým moralizujícím postojem. Stejně jako Maharal se ve svých spisech neprofiloval jakožto halachista, ale jako autor eticko-filosofický. S Maharalem navíc silně souzněl i proto, že stejně jako on hlasitě vystupoval proti plošnému užívání pilpulistické metody – tedy způsobu studia Talmudu (a dalších textů), který se svou sofistikovaností zcela vzdaloval jeho skutečnému náboženskoprávnímu obsahu. Lunčic tak učinil poprvé ve spisu *Orchot le-chajim*, vydaném tiskem v roce 1595, tedy jen tři roky poté, co Maharal proti pilpulu veřejně vystoupil ve svém poznaňském kázání (1592). Kritika této studijní metody je současně přítomna i v Lunčicově posledním spisu *Amudej šeš* (1617), což ukazuje, že jeho postoj se v tomto ohledu nezměnil.

Ačkoli mezi Maharalem a Lunčicem existovala intelektuální blízkost, jednalo se především o politický kompromis, jak naznačuje úvod k aprobaci, již společně vydali Maharal a jeho zeť Jicchak ben Šimšon Katz ke spisu Jissachara Baera Eilenburga *Beer Ševa* (Benátky 1614): „Aprobace světla exilu, lva ze vznešeného domu, představeného akademie a předsedy rabínského soudu svaté obce pražské, kmh”r Levy, budiž památka spravedlivého k pozházení, a jeho zeť, jenž se po něm chystá zaujmout jeho místo, proslulého rava a velekněze, váženého pana Jicchaka Katze, nechť žije.“ Zajímavá je zde ne zcela typická formulace připojená ke jménu Jicchaka ben Šimšona Katze, podle níž se Maharalův zeť „chystá zaujmout jeho místo“. Je zřejmé, že Jicchak ben Šimšon aspiroval na pozici vrchního pražského rabína (tedy na vedení ješivy a soudu). Maharal v roce 1604 již nebyl schopen náročnou funkci předsedy rabínského soudu zastávat a do obou nejvyšších rabínských funkcí chtěl prosadit svého zetě. Ten však nebyl pro laické vedení pražské obce přijatelný buď z nám neznámých osobních důvodů, nebo – což je pravděpodobnější – z důvodů obecnějších: volbou Maharalova zetě by se mohl ustavit precedent „dědičného“ rabinátu, který by omezoval autonomii vedení obce při výběru vrchního rabína. Právě i z tohoto důvodu nebyl patrně Efrajim Šlomo Lunčic vybrán náhodně. Jako kazatel považoval vedení rabínského soudu za přítěž, a jak sám píše v předmluvě ke spisu *Siftej*

daat (Praha 1610), vykonával tuto funkci pouze po tři roky a bez nadšení:

„Je tomu právě šest let, co sídlím uprostřed svého lidu, svatého společenství svaté obce Prahy, města a matky v Izraeli, jejíž jméno je veliké. Zde jsem byl vybrán zprostřed společenství, abych jim byl na tři roky učitelem – představeným ješivy a předsedou rabínského soudu. V těch letech, bez jakéhokoli volného času, jsem neměl možnost vzít na sebe třetí jho, tedy kázat každý šabat. Vždyť ani ony dva úkoly jsem nemohl zvládnout, natož třetí. [...] Po prvních třech letech mi ulehčilo o břímě rozsuzování civilních sporů a namísto toho na mne vložili jho každotýdenních šabatových kázání.“

Na titulním listu tohoto spisu je Lunčic jasně označen pouze jako „představený ješivy svaté obce Prahy“. Dále v téže předmluvě Lunčic nařiká i nad množstvím práce pro ješivu a svým vysokým věkem (bylo mu přibližně šedesát let): „Je ze mne nyní starý muž a svou sílu si



Vrchní aškenázký rabín Izraele David Lau a rabi Menachem Kalcheim u hrobu rabi Šlomo E. Lunčice na Starém židovském hřbitově v Praze. Foto Jiří Daniček, 2019.

chci uchovat pro Tóru. [...] Pro slávu Hospodina, budiž požehnán, a pro slávu svaté obce, ve které sídlím, klesám na kolena pod nákladem slova Hospodinova (Za 9,1) a beru na sebe dvojí (Dt 17,6) jho Tóry, jímž je správa ješiv. [...] Při svém věku – od mládí jsem nespátřil tak velké shromáždění [učenců a studentů] v žádné z obcí. [...] Dále jsem na sebe vzal jho kázat o šabatech a svátcích.“

O sedm let později (1617) Lunčic píše v úvodu ke spisu *Amudej šeš*: „Nedostá-

valo se mi času pro nadmíru starostí se správou ješiv, jež mne v této svaté obci, tedy v Praze, zavalily až po ramena.“ Zdá se, že v Lunčicově osobě hledala pražská obec kandidáta dostatečně prestižního, jenž by jí umožnil obejít Maharalova zetě Jicchaka ben Šimšona Katze a současně ponechat Maharalovi i jeho zeti jistou naději v tom, že již nemladý Lunčic, který o funkci vrchního rabína zjevně nestál, je jen přechodným řešením. Po Maharalově smrti převzal Lunčic funkci vedoucího ješivy, zatímco funkce předsedy rabínského soudu nejspíše zůstala formálně neobsazena až do roku 1614, kdy byl předsedou rabínského soudu zvolen ještě za Lunčicova života Ješaja Horowitz.

MOR A PASOVŠTÍ V PRAZE

Na podzim roku 1606 došlo v Praze k morové epidemii. Jak píše Lunčic v úvodu ke spisu *Amudej šeš*, spolu s dalšími rabíny se před nebezpečím ukryl v Byšicích u Mělníka. Jak ukázal Alexandr Putík, útočiště jim poskytl polyhistor David Gans, jenž v městečku sídlil. O dva roky později se mu Lunčic odměnil aprobací k jeho astronomickému spisu *Magen David*, z něž však Gans stačil vydat tiskem jen malou ukázkou.

Na počátku roku 1611 vtrhlo do Čech vojsko pasovského biskupa Leopolda. Dne 13. února stáli Pasovští před hradbami Prahy a o dva dny později vtrhli na Malou Stranu. Pasovští se přes kamenný most pokusili proniknout do Starého Města, avšak Pražané nakonec své město uhájili. Pražští Židé, kteří radost z vítězství sdíleli, ustavili 2. adar, na nějž tehdy připadl 15. únor, jako místní polosvátek na paměť ohrožení a záchran. Lunčic ke vzpomínkové liturgii složil tři básnické texty, jímž v tištěném vydání předchází prozaický úvod, popisující útok pasovského vojska (*chejl pasauer*) a zmiňující velký strach, který Židé během útoku prožívali. Sám Lunčic v jedné z básní srovnává konečnou záchranu se zázraky, jež pro Židy Bůh vykonal během východu z Egypta.

Na podzim téhož roku, kdy do Prahy vtrhli Pasovští, došlo k další morové ráně. Lunčic jako hlava ješivy byl jedním ze signatářů zvláštních ustanovení (*takanot*), vydaných představenými obce za účelem mravního očistění obce.

(pokračování na str. 14)

VISHNIAC ZNOVU NALEZENÝ II

Dílo slavného fotografa se dočkalo archivu i digitalizace

V minulém čísle jsme psali o předválečném berlínském období fotografa **ROMANA VISHNIAKA**, který proslul zejména snímky, jimiž ve třicátých letech minulého století dokumentoval východoevropské židovské komunity. To je však jen část – i když ta nejvýznamnější – jeho rozsáhlého a většinou dosud málo známého díla. V celistvosti ho roku 2013 představila výstava *Roman Vishniac Revisited* v newyorské Mezinárodní škole fotografie, která je nyní dostupná i online (<http://vishniac.icp.org>), a stejnojmenná publikace (vydaná r. 2015 v nakladatelství DelMonico Books), z níž čerpáme.

ZMIZELÝ SVĚT

Souhrnná výstava děl Romana Vishniaka (1897 Pavlovsk–1990 New York) také zpřesnila, jaký byl impulz k jeho cestám, které podnikl po východní Evropě. Zatímco fotograf po válce tvrdil, že se sám rozhodl zachytit svět mizejících komunit, z materiálů nalezených v archivech Amerického židovského distribučního výboru (AJDC, JDC, Joint) vyplývá, že Vishniaka na východ poslalo právě evropské ústředí této humanitární organizace.



Z výcvikového tábora mládeže v Nieuwesluisu, 1938.

Jeho cesta neměla za cíl dokumentaci „zmizelého světa“, to si tehdy ještě málokdo dovedl představit; její účel byl propagační či přesněji řečeno apelativní. Joint chtěl působivými snímky docílit, aby si majetnější Židé (především z USA) uvědomili, v jaké chudobě a ohrožení antisemitismem žijí jejich východoevropští bratři, a pomohli jim. Mj. tím, že podpoří aktivity Jointu v této oblasti: letní tábory pro děti, sociální

práci, vývařovny. Vishniakovu cestu a jeho snímky, které svým mistrovstvím a svou emotivností dalece překračují meze „práce na objednávku“, lze přirovnat k činnosti předních amerických fotografů. Ty vysílala ve třicátých letech



Jedna z fotografií z východní Evropy z let 1935–1938.

Farm Security Administration (Hospodářská bezpečnostní správa) na jih a západ USA, aby dokumentovali dopad krize, sucha a migrace na malé farmáře a prostřednictvím snímků apelovali na veřejné mínění. Snímky Dorothy Langeové, Walkera Evanse a dalších jsme mohli před lety vidět ve Velké synagoze v Plzni (viz *Rch* 7/2016).

JDC vyslal Vishniaka na desítky cest, při nichž projel Polsko, Halič, Rumunsko a Československo včetně Podkarpatské Rusi a nafotografoval své později světoznámé snímky. V době svého vzniku vycházely v tiskovinách a propagačních materiálech, které vydával JDC, ale také v americkém denním tisku, například v jidiš deníku *Forward*. Za Vishniakovu života pak vyšly tři publikace s těmito fotografiemi. Nejprve v roce 1947 v New Yorku vydala Forward Association obsáhlou knihu *Vanished World* (Zmizelý svět), čítající 530 snímků, z nichž třetina byla od Vishniaka, a téhož roku nakladatelství Schocken knihu *Polish Jews: A Pictorial Record* (Polští Židé, zpráva v obrazech). Roku 1983 vyšla v NY další publikace s názvem *Zmizelý svět*, tentokrát obsahovala 180 snímků výhradně od Vishniaka a předmluvu k ní napsal Elie Wiesel.

EVROPA 1938–1940

Vzhledem k tomu, jak se Vishniac v práci pro JDC osvědčil, dostal od něj další úkol: dokumentovat činnost jednoho z největších, nejúspěšnějších a nejznámějších sionistických zemědělských výcvikových táborů pro mládež. Fungoval v osadě Nieuwesluis v severním Nizozemsku v letech 1934–1941, kdy ho zavřeli nacisté a jeho obyvatele poslali nejprve do internačního tábora a pak do Osvětimi. Werkdorp Nieuwesluis podporovali majetnější nizozemští Židé i stát, prošlo jím na 684 židovských studentů, uprchlíků z Německa a Rakouska, kteří se v táboře připravovali na emigraci do Palestiny a dalších míst. Osadu si vybudovali sami běženci, zkultivovali i okolní pole, praxi se učili hospodařit. Z Vishniakova angažmá v osadě Nieuwesluis se dochovalo na šedesát fotografií. Nepůsobí ale tak přirozeně jako snímky z východní Evropy. Spíše doslova vyzařují průkopnické nadšení: představují židovské mladíky při nejrůznějších pracích, tak aby ztělesnili novou židovskou identitu – Žida schopného pracovat rukama, nikoli „jen“ hlavou. Přesně, často až geometricky komponované snímky připomínají meziválečnou modernu.

Roku 1937 se Vishniakovi rodiče přestěhovali z Berlína do Francie, kde pomáhali v židovské organizaci ORT na podporu vzdělání. Stejně jako JDC i ORT se věnovala uprchlíkům z Německa, zajišťovala jim výcvikové dílny a snažila se je v pozitivním světle prezentovat možným francouzským zaměstnavatelům. Vishniac se na této práci podílel



Roku 1947 fotografoval Vishniac trosky Berlína.

tak, jak uměl: fotografiemi. Když Francie 3. září 1939 vyhlásila válku Německu, stal se z něj okamžitě podezřelý cizinec a v půli září byl zatčen a internován. Z internačního tábora se dostal asi po

měsíci díky úsilí manželky Lute a již osvědčeným lotyšským dokladům, které vlastnil. Bylo jasné, že musí pryč z Evropy, což se jemu, ženě a dvěma dětem nakonec s pomocí přátel i intervencí JDC podařilo. Ve Francii ještě stihl nafotografovat zcela neangažované snímky, momentky z ulic, parků, nábřeží a pláží v Nice. Jako by se chtěl s Evropou rozloučit tím, co zůstává, bez ohledu na panující režim... V prosinci 1940 doplnula rodina do New Yorku. Vishniakovi rodiče zůstali ve Francii, matka zemřela na rakovinu, otec a sestra dokázali válku přežít v ústraní a po ní se i oni dostali do Ameriky.

PO VÁLCE

Na starý kontinent se Vishniac vrátil až po válce. Bylo jaro 1947 a fotograf dostal za úkol dokumentovat pro United Jewish Appeal a JDC německé tábory pro zavlčené osoby (*displaced persons*, DPs). Tehdy už v těchto táborech po mohutné vlně běženců, která se po válce valila Evropou, zůstávali většinou jen Židé. Patřili k „přeživšímu zbytku“, jež tvořili hlavně polští Židé, kteří přežili nacistická zvěrstva nebo sovětské lágry na Sibiři; do rodné země se buď vrátit nechtěli, nebo



Z tábora pro zavlčené osoby ve Schlachtensee, 1947.

je odtud vyhnala vlna poválečného antisemitismu. (Připomeňme, že transfer polských Židů z východu na západ v rámci hnutí Bricha směl roku 1948 vést přes území Československa, ovšem komunistické orgány si svolení nechaly dobře zaplatit.) V táborech čekalo v letech 1947–1951, tedy v době, kdy vznikl Stát Izrael a kdy se upevňovalo rozdělení Evropy železnou oponou, na čtvrt milionu židovských běženců. Vishniako-

vy snímky měly poukázat na jejich osud, na kritickou situaci lidí bez domova, kteří ještě dva roky po skončení války a holokaustu přežívají v Německu, jež je pro ně symbolem hrůzy a zkázy, a nevědí,



Hodina boxu v Židovském komunitním centru v Brooklynu, 1949.

zda a kdy se dočkají možnosti začít nový život – ať v židovském státě nebo v Americe.

Současně – stejně jako při dřívějších úkolech – si Vishniac v Berlíně fotografoval pro sebe. Vracel se do míst, která znal a měl rád ve šťastnějších letech. Nevěnoval se ilustrování porážky nacistického Německa, ale tomu, jaké rány zasadila válka samotnému městu: fotografoval rozbořené domy, obchody s výklady plnými sutin, zničený městský skleník s pahýly stromů, osamělé postavy kráčející kolem trosek, ale také kavárny uprostřed trosek či děti, hrající si na haldách sutin. V paměti utkví snímek ženy s amputovanou nohou kráčející o berlích vybombardované ulici. Výstižnější symbol krutě zraněného, ale přesto nějakým způsobem pokračujícího života si lze těžko představit.

AMERIKA

Manželé Vishniakovi, syn Wolf a dcera Mara dopluli do New Yorku 31. prosince 1940. Na počátku se mohli spolehnout na pomoc Luteiny sestry, která jim obstarala byt na Upper West Side na Manhattanu, ve čtvrti tehdy plné jak židovských emigrantů, jimž se podařilo uprchnout před holokaustem, tak již prosperujících, v USA po léta usazených židovských rodin. Vishniac se rozhodl pracovat jako fotograf na volné noze, jeho žena se pustila do podnikání: spolu se dvěma další-

mi emigrantskými manželkami začala vyrábět boty a tašky z palmového lýka.

Do hledáčku Vishniakovy kamery se znovu dostalo židovské společenství: američtí Židé, jejich běžný život: děti ve školních lavicích, v tělocvičnách, na výletech, lidé v kavárnách, restauracích a také kabarety a večerní podniky, které často vlastnili Židé, hrál se v nich jazz a vystupovala v nich řada židovských komiků. Tentokrát nedokumentoval chudobu a ohrožení, ale spokojenou společnost. Nejprve pro sebe; postupně získal zakázky od židovských organizací, hlavně sociálních zařízení, škol a nemocnic. Na rozdíl od fotografií z Evropy postavy na snímcích nenesou žádné znaky židovství, muži nemají pejzy ani jarmulky, všichni jsou moderně oblečení. O tom, že se jedná o Židy, vypovídá snad jen hebrejská abeceda ve třídě nebo koncentračnické číslo vytetované na paži jedné ošetřovatelky...

Když se přestěhovali do většího bytu, Vishniac si doma zařídil fotografický ateliér s temnou komorou. Nedaleko jeho bydliště bylo pekařství, kde se scházeli ruští, maďarští a němečtí židovští emigranti, umělci a intelektuálové, a také dodnes existující vyhlášené košer lahůdky Fine & Schapiro. Vishniac se tak pohyboval ve středoevropské oáze v srdci



R. Vishniac v laboratoři. Foto Philippe Halsman, 1967.

New Yorku a v Novém světě pomalu nacházel své místo. Měl štěstí, že se mu do emigrace podařilo s pomocí přátel přivést i negativy evropských snímků. Značnou část nechal vyvolat a v říjnu 1942 z nich uspořádal první výstavu. Stával se známým. Portrétovat se od něj ne-

chali Marc Chagall či Albert Einstein, ale také muzikanti či tanečnice z Greenwich Village.

Rok po příjezdu do Ameriky, když už byla země ve válce, poslal Roman Vishniac blahopřejný dopis k narozeninám prezidentu Rooseveltovi. „Poprvé v životě cítím, že mám vlast, která bude mým dětem domovem a stane se i rodnou zemí mých vnuků,“ napsal v něm mimo jiné. K dopisu přiložil portfolio s fotografiemi z Evropy, ze „zemí bídy, hrůzy a utrpení“.

KOUŘÍCÍ MELAMED

Roku 1943 žádal (nakonec neúspěšně) o Guggenheimovo stipendium, a jak uvedl v žádosti, rozhodl se vytvořit „fotografický cyklus portrétní tvář Ameriky za

bezpečím. Američtí Židé pokládali Evropu za mrtvou zemi, budoucnost židovské komunity viděli právě v Americe, a proto jim hrozící odcizení dalších generací leželo na srdci. Rozhodli se zesílit činnost sociálních a vzdělávacích zařízení, jež pomáhala dětem a mladým lidem nalézt cestu do společnosti, ke vzdělání a profesi. Jelikož tyto organizace (Educational Alliance, Bronx House, Jewish Community House ad.) nebyly určeny výlučně Židům, fungovaly také jako mezikulturní a mezináboženská místa setkávání. Vishniakovým úkolem bylo dokumentovat jejich činnost a jeho snímky se pak používaly, tak jako v jiných případech, k získávání finanční pomoci.

Současně s tím Vishniac, profesí zoolog, získal postupně reputaci jako kvalitní vědecký fotograf; zabýval se fotografováním přes mikroskop – fotomikrografováním, a to živých organismů v pohybu. Roku 1968 získal od Národní vědecké nadace grant na natočení filmového seriálu *Živá biologie*, zachycujícího procesy buněk, organismů a jejich systémů, svět embryologie, botaniky a zoologie, přičemž jednotlivé biologické procesy byly pojaty jako příběhy.

V osmdesátých letech byl již Roman Vishniac živoucí legendou. Jeho fotografie z východní Evropy se staly ikonickými, univerzity a kulturní instituce jej zvaly na

přednášky a besedy. Jeho jméno zůstává kvůli holokaustu navždy spojeno s představou „zmizelého světa“. Jak ale ukazuje zpřístupněný soubor fotografova díla, jeho svrchovaným uměním bylo zachytit život v nejrůznějších podobách.

Vishniac jen nefotografoval, natáčel i záběry na ruční kameru. Na jednom z filmů natočených na Podkarpatské Rusi zachytil učitele v chederu. Zatímco žáčci fascinovaně sledují fotografa, melamed si ho vůbec nevšimá, kouří, zcela pohroužený do sebe. Vishniac zaznamenal, s jakou rozkoší si učitel zapaluje cigaretu, vdechuje kouř, vydechuje, samým soustředěním zavírá oči. Dokázal zachytit pouhý dech a skutečnost okamžiku, svět druhého člověka tak, že ho divák prožívá jako svůj svět, svoji radost a svoji bolest.

Alice Marxová

ŠLOMO EFRAJIM LUNČIC

(dokončení ze str. 11)

Toto očistění mělo přispět k potlačení epidemie (požadovalo kromě půstů také vyhnání žen lehkých mravů). Ustanovení měla být předčítána po dobu jednoho roku v synagogách a byla také okamžitě po vyhlášení vydána tiskem.

Z obou epizod je zřejmá provázanost, ale i napětí mezi činností rabína a představiteli obce. Také k ustavení půstu a liturgie, připomínající záchranu v okamžiku vpádu Pasovských, došlo „se souhlasem představitelů obce a se souhlasem nejvýznamnějších členů rabínských soudů svaté obce Prahy“. Lunčic jako moralista patřil stejně jako Maharal k těm rabínským učencům, kteří se snažili vést své obce k posílení etického uvědomění a s laickými představiteli v tomto směru spolupracovali. Snažili se však současně bránit tendencím k omezování autonomie rabínů ze strany laického vedení obcí. Lunčicův podpis tak mimo jiné nalezneme mezi signatáři klatby, kterou v roce 1587 vydalo třicet rabínů proti kupování rabínských úřadů. Lunčic se rovněž zapojil do sporu o způsob zdanění monopolu na košer víno, který sice na jedné straně symbolizoval zbožnost a oddělenost od nežidovského světa, na straně druhé však uvalením další daně postihoval zejména chudé. Ačkoli se Lunčic ve svých kázáních jasně profiloval jako ochránce chudých a kritik bohatých, v tomto sporu se jako politicky nejexponovanější z pražských rabínů postavil za kompromisní řešení. Například Jom Tov Lipmann Heller, mladší Lunčicův současník, se vyjádřil ve prospěch chudých mnohem rozhodněji.

O osobních vlastnostech rabího Lunčice dochované prameny mlčí. Ve druhém díle naší vzpomínky se pokusíme některé jeho osobní rysy rekonstruovat z jeho vlastních spisů. Náhrobek Šloma Efrajima Lunčice na Starém židovském hřbitově v Praze se nachází v téže řadě jako hrob o generaci staršího Maharala. Vedle Lunčicových funkcí vyjmenovává názvy šesti jeho vydaných spisů a označuje jej za „největšího z kazatelů“ (*roš ha-medabrim*). Ačkoli Lunčicův věhlas nedosahuje Maharalovy legendami opředené slávy, žádný ze zbožných návštěvníků hřbitova se neopomene zeptat, kde leží „Kli jakar“, tedy autor stejnojmenného komentáře k Tóře, který je dodnes v ješívách po celém světě pravidelně studován.

Pavel Sládek, FF UK



Hirschovy košer lahůdky a jejich zákazníci. New York, čtyřicátá léta.

války“. Zaměřil se na starou Washingtonskou tržnici na dolním Manhattanu, centrum velkoobchodního prodeje masa a ryb, jejíž jedna část fungovala i jako normální trh, na zákaznice, zákazníky a prodáváče a na jejich tichý, ale urputný „souboj“. Vishniakovy kroky vedly také do čínské čtvrti a mezi newyorskou afroamerickou komunitu, v níž věnoval pozornost hlavně ženám, a jak měl ve zvyku, dětem. Živobytí si obstarával zakázkami od židovských organizací, často nemocnic, a sociálních a vzdělávacích organizací.

Na počátku padesátých let totiž dostal za úkol věnovat se novému tématu – židovské mládeži, konkrétně potomkům přistěhovalců z dvacátých let, kteří se v Americe již narodili, k židovství necítili vztah a jejich domovem byly nejrůznější newyorské ulice s veškerým jejich ne-

VÁLKA DOREEN WARRINEROVÉ

Henry Warriner píše o své tetě a nejen o její pražské misi

Když letos v květnu ministr zahraničí Tomáš Petříček veřejně poděkoval britským zachráncům a rodinám za statečnost a obětavost, s níž v letech 1938–1939 pomáhali ohroženým Čechoslovákům (Židům a protifašistickým sociálním demokratům ze Sudet), bylo to poprvé, kdy se širší veřejnost výrazněji dozvěděla o existenci Doreen Warrinerové (viz *Rch* 6/2019). Přitom to byla právě ona, kdo v Praze britskou záchrannou misi ve větším měřítku zahájil. Její synovec, Henry Warriner, nyní vydal knihu, v níž život a práci D. W. zpracovává detailněji. Jedním z hlavních pramenů jsou její deníkové záznamy a rukopisné vzpomínky nazvané *Winter in Prague* (Zima v Praze). V českém překladu by název knihy zněl *Válka Doreen Warrinerové. Neuvěřitelný pravdivý příběh utajené hrdinky druhé světové války*.

VRCHOL ŽIVOTA

Při četbě knihy nás opakovaně napadá jedno: pražské období, jakkoli bylo traumatizující a nebezpečné, bylo Doreeniným životním vrcholem. Mohla jednat na vlastní pěst a uplatnit své skvělé organizační schopnosti bez ohledu na byrokratické překážky; byla si stoprocentně jistá, že to, co dělá, má smysl; pracovala s týmem lidí, kterým věřila, kteří si jí vážili a s nimiž ji spojoval odpor proti nepříteli (jímž nebyli jen nacisté, ale do jisté doby i lhotejnost britských úřadů) a samozřejmě snaha pomoci ohroženým. Ona sama měla ještě další, ryze osobní důvody, proč na pražské období a vůbec na Prahu a Česko (*Czecho*, jak zemi nazývá) vzpomínala: od počátku třicátých let sem jezdila za svou velkou a tajnou láskou, Milanem Hodžou, československým premiérem v letech 1935–1938. Hodža však po mnichovské dohodě odjel na Západ a už ho nikdy neviděla (zemřel roku 1944). Partnerský vztah poté navázala s Wenzlem Jakschem, předákem sudetských protihitlerovských a protihenleinovských sociálních demokratů. Doreen při Jakschovi stála v nejtěžších chvílích: po záboru Sudet ho skrývala, po německé okupaci ho dostala do budovy britského velvyslanectví, pomohla organizovat jeho útek a cestu na Západ. Jaksch sice žil až do roku 1949 v Anglii a rozvedl se, ale nakonec dal před Doreen přednost jiné Angličance. Na oba

muže svého života však často (a v dobrem) vzpomínala.

JAKO FILMOVÉ SCÉNY

Pražská anabáze tvoří jen jednu část knihy, ale tu nejzajímavější. Ač jsou zápisy psané stručně a věcně, některé pasáže si lze snadno představit jako scény ze strhujícího filmu: Doreen, která je ubytovaná v hotelu Alcron (stejně jako němečtí důstojníci), se na sklonku ledna 1939 o blí-



žící se okupaci dozví od „drobného zrzávého židovského barmana“, který tuto informaci zaslechne od Němců. Poté, co se jí a jejímu týmu podařilo sehnat víza a doklady pro ohrožené sociální demokraty, čeká ji vyčerpávající bitva o to, aby před gestapem ukryla a přes Polsko vyvezla i jejich manželky a děti. Před odjezdem jim shání ubytování: nalézá hotýlky v Chuchli, na Žižkově, vozí je taxíky po Praze, krmí v restauracích. Mezitím u sebe v hotelu ukrývá Jaksche. A paralelně s tím pracují Trevor Chadwick a Nicholas Winton na organizování dětských transportů. V dubnu 1939 musela Doreen z Prahy odjet, šlo po ní gestapo; uvažovala pak ještě o tom, že se do záchranné mise pustí ve Francii, tento plán však přezkazila německá okupace země. Dojemný deníkový zápis o cestě do Prahy v lednu 1946 zní: „Návrat do Prahy. Budiček v 7, let v 10 – 2, – prudký pokles skrz mlhu a byli jsme tam. Dolů na známé letiště a do Alcronu. Účetní, pokojská, portýr,

číšník, barman, který byl 17 měsíců ve vězení – plakali. Brečeli všichni.“

JUGOSLÁVIE, BLÍZKÝ VÝCHOD

Po návratu do Británie působila v týmu, který mj. připravoval pro BBC pořady pro zemědělce v okupovaných zemích. Jako černý vtíp může znít nyní českým uším jedna z rad, již odborníci za války dávali: „Po celé Evropě nutili Němci zemědělské komunity, aby pěstovaly průmyslové plodiny – hlavně ty, které poskytovaly olej –, v severních zemích lněné semeno a řepku, na Balkáně slunečnice. Naštěstí se dalo snadno poukázat na to, že tyto plodiny vyčerpávají půdu a statkáři za ně dostávají zapláceno v inflační měně.“

Když si na podzim 1944 plánovala cíle pro práci v UNRRA (Správě Spojených národů pro pomoc a obnovu), zapsala si: „Nebude to snadné, protože český příběh vytryskl ze srdce, z popudu, který byl hrdinský. Proto to šlo dobře a každý to uznával. Ale jsem teď zkušenější a užitečnější. Jde o stejný ideál: teď jde o Evropu. Milan je mrtev, ale jeho myšlenky žijí, Wenzel mě opustil, já jeho však ne.“ UNRRA ji nakonec zklamala – vadila jí nesystematická práce a nedostatek zápalu a odbornosti u některých kolegů. Od dubna 1945 působila v Jugoslávii, podílela se na organizaci potravinové pomoci zpusťšené zemi. Ve druhé půli čtyřicátých let psala pro zpravodajský časopis *The New Statesman* (díky akreditaci procestovala východní Evropu) a získala místo na Londýnské univerzitě, na katedře slovanských studií. Současně se věnovala i práci pro Organizaci OSN pro výživu a zemědělství a cestovala kvůli tomu po Blízkém východě. V profesním životě tedy byla úspěšná.

RIZIKOVÁ OSOBA

Henry Warriner vykresluje portrét své tety kombinací jejích vlastních zápisků a svého textu, jímž citáty z deníků a vzpomínek uvádí do souvislostí, a popisuje události i na základě dalších archivních materiálů. Jako appendixy zařadil několik dokumentů, mj. zmíněnou zprávu o zemědělském vysílání BBC. Pozornost věnuje tomu, jak Doreen v Británii sledovala bezpečnostní služba, neboť ji kvůli kontaktům z války dlouho považovala za komunistku (kterou přes sympatie se sociální demokracií a britskými labouristy rozhodně nebyla), a tedy rizikovou osobu. (pokračování na str. 26)

UMĚNÍ A JEHO HODNOTY

O překonání „estetické iluze“ v nové knize Tomáše Kulky

Tomáše Kulku znají čeští čtenáři hlavně jako autora knihy *Umění a kýč*, která vyšla poprvé před patnácti lety (nakl. Torst) a dočkala se několika nových rozšířených vydání (2000, 2014), včetně vydání cizojazyčných (anglicky, finsky, hebrejsky, polsky a španělsky). V ní autor zkoumá, co vlastně činí kýč kýčem a obecněji se zamýšlí nad hodnocením uměleckého díla. Problémy spojené s vnímáním umělecké práce rozebírá i v další knize *Umění a falzum* (Academia, 2004).

Připomeňme, že Tomáš Kulka se narodil roku 1948 ve Zlíně; roku 1967 začal studovat filosofii a politickou ekonomii na FF UK, po sovětské invazi odešel do Anglie, kde studoval filosofii u Karla Poppera a ekonomii na London School of Economics. V roce 1972 se přestěhoval do Izraele, kde již žil jeho otec, historik Erich Kulka, a pokračoval ve studiích filosofie na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě (doktorát získal roku 1986), současně pracoval jako zpravodaj Svobodné Evropy pro Blízký východ (1973–1991). Na Jeruzalémské univerzitě přednášel logiku, dějiny moderní filosofie, filosofii vědy a estetiku. V roce 1988 přešel na univerzitu v Tel Avivu, kde založil obor filosofie umění. V letech 1992–1995 přednášel jako hostující profesor na Středoevropské univerzitě v Praze a od roku 1996 působí na katedře estetiky FF UK.

PROČ NELZE ZDŮVODNIT ESTETICKÉ SOUDY

Jeho nejnovější kniha má název *Umění a jeho hodnoty. Logika umělecké kritiky*, vydalo ji pražské nakladatelství Argo a zabývá se opět hodnocením uměleckého díla. Kulka vychází z jednoho tradičního problému filosofie, jehož rozpoznání najdeme již u Davida Huma nebo Immanuela Kanta v jejich tvrzení o nepodmíněnosti estetických soudů. Na jedné straně říkáme, že každému se líbí něco jiného a nemá smysl diskutovat o tom, kdo má pravdu, na druhé straně jsme schopni se navzájem zapáleně přesvědčovat, že to či

ono dílo je lepší než jiné. Jsou tedy obecně platné estetické soudy vůbec možné?



V první části knihy hraje autor roli ďáblova advokáta, který vysvětluje argumenty dokazující nemožnost zdůvodnění estetických hodnotových soudů. Vychází přitom z klasické studie britského filosofa a estetika Franka Sibleyho *Estetické pojmy* (1959), který prokazuje, že estetické soudy jsou věcí vkusu, nikoli pravidel, nelze je vysvětlit ani zdůvodnit. V dalších kapitolách

zkoumá protiargumenty současného izraelského filosofa Eddyho Zemacha, který se pokouší Sibleyho teorii zpochybnit a domnívá se, že estetické soudy lze zdůvodnit s odkazem na mimoestetické vlastnosti díla. Kulka Zemachovy argumenty rozebírá

JAK JSOU MOŽNÉ ESTETICKÉ SOUDY

Kulka se nechce smířit se skutečností, že nelze prokázat, proč jsou některá díla hodnotnější než jiná, ačkoli ve skutečnosti je takové hodnocení s vysokou intersubjektivní shodou běžné a zakládá se na něm naše rozhodování v oblasti kritiky stejně jako veškerá hodnocení ve světě umění. Jak je ale možné, že se filosofům dosud nepodařilo tato hodnocení přesvědčivě prokázat? Autor chce najít teorii hodnocení uměleckých děl, která by plně respektovala jejich jedinečnost, a přesto umožnila zdůvodnění estetických soudů, na nichž se toto hodnocení zakládá.

Právě zde se pokouší využít základní teze Popperovy filosofie vědy a vytvořit jakousi „popperianskou estetiku“ (viz Kulkovu studii *Umění a věda. Náčrt popperianské estetiky*, 1989). Rozvíjí originální myšlenku estetického hodnocení uměleckých děl nikoli ve srovnání s jinými díly, ale ve srovnání s jejich vlastními nerealizovatelnými možnostmi. Na takovém hodnocení spočívá nejen samotná tvorba umělce, ale také výuka umění a práce uměleckého kritika, které jsou za-



Manetovu olejomalbu *Snídaně v trávě* odmítla porota pařížského Salonu roku 1863 vystavit.

a shledává, že Sibleyho tezi nevyvrací. V další kapitole předkládá vlastní kritiku Sibleyho teze a ukazuje, že negativní estetické soudy zdůvodnit lze. V poslední kapitole se zabývá komparativními estetickými soudy, které mají sice vysokou míru intersubjektivnosti (jsou vnímány podobně většinou lidí), ale ani ty nelze dostatečně zdůvodnit.

ložené na pomyslném srovnávání různých alterací vznikajícího díla a výběru mezi nimi. Takové odborné srovnávání se ovšem již nezakládá na čistě estetickém hodnocení, ale naopak na znalosti souvisejících uměleckých děl, která poskytují řadu konkrétních kritérií, jimiž lze posoudit kvalitu jejich zpracování.

V závěru této kapitoly autor objasňuje teorii amerického filosofa Kendalla Waltona (1939), který dokládá, že otázky kritiky uměleckých děl jsou podstatně závis-



Vincent van Gogh: *Hvězdná noc*, 1889. Za života umělec prodal jediný obraz.

lé na znalosti jejich historie a původu. Odmítá zásadně estetický formalismus a ukazuje, jak naše posuzování umění závisí na tom, z jaké perspektivy a v jakém kulturním a uměleckém kontextu umělecká díla vnímáme. Odpověď na takovou otázku není však již výsadou filosofie a estetiky, zabývají se jí v daleko větší míře také kritici a historici umění, a bez těchto hlubších znalostí není možné správně ocenit ani jejich kvality estetické.

AVIGNONSKÉ SLEČNY

Na tyto úvahy navazuje závěrečná část knihy, která je čtenářsky nejzajímavější. Autor v ní opouští poněkud suchou sféru teorie a logických dedukcí a vstupuje do oblasti samotného umění. Vychází ze závěrů své již dříve publikované studie *Umění a falzum* a kritizuje dosud rozšířený předpoklad klasické i soudobé estetiky, že hodnota uměleckého díla spočívá výhradně v jeho hodnotě estetické. Zkoumá hodnocení uměleckých děl z hlediska praxe umělecké kritiky a proti estetickému formalismu či monismu navrhuje alternativní přístup za-

vedením svébytné *hodnoty umělecké*, která je pro pochopení umění, jeho historie a dynamiky umělecké tvorby neméně důležitá. Na rozdíl od hodnoty estetické se hodnota umělecká může navíc opřít o řadu osvědčených teorií a vědeckých oborů, které k řešení otázek hodnoty uměleckých děl významně přispívají. V oblasti historie umění např. existuje podrobně propracované srovnání a rozlišování prací jednotlivých umělců v různých obdobích a oborech jejich tvorby, včetně jejich techniky, stylu a dalších souvislostí.

Kulka odmítá zmiňovaný předpoklad ztotožnění hodnoty uměleckého díla s jeho hodnotou estetickou

hodnoty spočívá totiž také v narušení a inovaci dosavadního zobrazovacího systému, které přináší potenciál pro jeho další umělecké využití. Umělecká hodnota díla pak závisí na tom, jak významný byl jeho vliv na další vývoj umění (v případě *Avignonských slečen* na vývoj kubismu). Podobně je tomu např. s Manetovým obrazem *Snídaně v trávě* stejně jako s řadou dalších průkopnických děl, která předcházela zrodu nových uměleckých stylů či směrů.

V historii umění dochází také k přehodnocování tvorby některých autorů pod vlivem dalšího vývoje umění. Na příkladech tvorby El Greca nebo Williama Turnera autor ukazuje, že k takovému přehodnocení může dojít nečekanou aktualizací jejich tvorby z hlediska současnosti. Někteří umělci se tak stali „předchůdci“ určitých směrů, ačkoli jejich role byla v důsledku značné inovativnosti jejich děl rozpoznána až daleko později a ve zcela odlišném kulturním kontextu (Turner jako předchůdce impresionismu nebo El Greco expresionismu).



Avignonské slečny, 1907. Dílo, které je považováno za zrod kubismu, ve své době vyvolalo šok.

mimo jiné s odkazem na slavný Picassův obraz *Avignonské slečny* (1907), který je odborníky považován za jedno z nejvýznamnějších děl 20. století, přičemž ti sami odborníci současně poukazují na jeho závažné estetické nedostatky („zbrklá kresba“, „zjevná stylová nesourodost“, „zmatečná kompozice“ apod.). Význam umělecké

Zatímco doba akademismu kladla hlavní důraz na aspekt estetický, pro moderní a současné umění je zásadní hodnotou právě inovativnost umění. Kulka uzavírá zjištěním, že o hodnotě díla vypovídá především jeho umělecká hodnota, která se prověřuje časem a časem také nabývá na důležitosti. Umělecká hodnota díla je prověřována historiky umění, kritiky, kurátory, galeristy, sběrateli a aukčními domy atd. a ve výtvarném umění hraje nepoměrně důležitější úlohu než hodnota estetická. Překonáním této „estetické iluze“ v hodnocení umění vykonal autor kus záslužné práce jak pro umění samotné, tak pro nezbytnost jeho hlubšího poznání ze strany veřej-

nosti. A pokud přivede čtenáře k vlastním úvahám o proměnlivém hodnocení uměleckých děl v minulosti i současnosti, bude to jeho nejlepším přínosem.

ARNO PAŘÍK

Tomáš Kulka: *Umění a jeho hodnoty: Logika umělecké kritiky*. Vydalo nakl. Argo v Praze roku 2019. 264 stran, cena 328 Kč.

MUZEUM JAKO CESTA KE SMÍRU

Rozkol současné lucemburské židovské komunity

Lucembursko je malý stát, ve kterém panuje čilý náboženský život, a to nejen křesťanský. Nebývalý zájem o svou historii a kulturu zaznamenala v posledních letech i židovská komunita: všímají si jí nejen historici a politici, ale i laická veřejnost. První zmínka o židovském osídlení pochází již z roku 1276, ale významnějšího rozvoje dosáhlo židovské obyvatelstvo až během napoleonských válek, kdy došlo k faktickému zrovnoprávnění s křesťanským obyvatelstvem. V 19. století sehrál důležitou roli rabín Samuel Hirsch, který svým kontroverzním



Synagoga v hlavním městě (1894–1943).

a velmi liberálním přístupem ovlivnil náboženský a kulturní život v lucemburské židovské společnosti. Před druhou světovou válkou se Lucembursko stalo důležitou tepnou pro přecházející Židy z východních zemí, zejména z Polska a Německa. Před nacistickou okupací v květnu 1940 dosáhl počet židovských uprchlíků téměř 4000. Během okupace se podařilo většině mladých Židů utéct do Francie a Belgie, ale řada z nich byla následně zatčena a deportována do koncentračních táborů. Ti, kteří zůstali, museli čelit perzekucím a zabavování majetku. V září 1943 bylo z Lucemburska vypraveno několik transportů do Terezína a Lodže a následně byl Lucemburk prohlášen orgány za „judenrein“.

Po válce se do vlasti vrátilo asi 1500 uprchlíků, kteří na troskách zničených synagog a škol vybudovali novou židovskou společnost. Důležitou osobností se stal tehdy prezident konzistoře Edmond Marx, jehož syn Claude Marx se spolu s historiky Paulem Cerfem, Denisem Scutem a Vicentem Artusem zásadně zasloužil o rekonstrukci bolestné lucemburské historie. Jejich práce vyústila v oficiální omluvu od staronového premiéra Xaviera Bettela. Ten na základě odborné zprávy veřejně přiznal podíl lucemburské administrativy z let 1940–1944 na kolaboraci s německou nacistickou vládou. To odstartovalo určitou revizi dosa-

vaného vnímání židovské historie. Byly ustanoveny nové odborné komise a vyčleněny finanční prostředky pro hlubší zkoumání celé problematiky. Ministerstvo kultury pak zahájilo rekonstrukci a výstavbu řady památníků a muzeí, které připomínají oběti šoa prostřednictvím kulturních a vzdělávacích akcí. Kromě hlavního města lze v současné době nalézt umělecky zpracované pomníky ve městech Walferdange, Grevenmacher, Esch-sur-Alzette, Mondorf a Ettelbruck. Ve městech se stále ve větší míře objevují populární kameny zmizelých (Stolpersteine) a místní školy často zařazují do svého programu návštěvy místních synagog i židovských hřbitovů.

STŘET TŘÍ PROUDŮ

Nadšení u laické lucemburské společnosti vzbuzuje na první pohled optimismus, ale jak ho správně přeměnit v reálné činy a výsledky? Socioložka Sharon Macdonaldová napsala ve své práci *Memorylands*, že v posledních letech zažila Evropa prudký nárůst zájmu o projekty, které mají za cíl umožnit menším náboženským a etnickým skupinám proniknout prostřednictvím vzpomínkových akcí do veřejného diskurzu. Lucembursko je v tomto ohledu velmi otevřené, ale problémem jsou vnitřní tenze a nesooudost jednotlivých uskupení a asociací. Židovská společnost je pouze jedním z mnoha příkladů.

V současné době uvnitř komunity probíhá vzrušená diskuse ohledně založení muzea v jedné z opuštěných synagog v městečku Ettelbruck, které leží asi 20 kilometrů severně od hlavního města. Nachází se tu několik objektů, včetně bývalé židovské školy, které patří-

ly do gesce místní konzistoře (židovské obce). Ta však oficiálně ukončila svou činnost v šedesátých letech minulého století z důvodu malého počtu členů.

Ve zjitřené debatě na sebe narážejí tři hlavní ideové a náboženské proudy, do kterých je židovská společnost rozdělena: aškenázský ortodoxní, aškenázský liberální a postupně dominující sefardský proud. Nezanedbatelnou roli při rozhodování hrají také nejrozumnější vzpomínková a kulturní uskupení (mj. Memoshoah Luxembourg, Comité Auschwitz a FLMS). Významnou roli hrají rovněž lidé, kteří nejsou Židé ani podle halachy, ani podle práva návratu, ale jsou velmi aktivní při organizaci nejrozumnějších kulturně vzdělávacích akcí. Díky své angažovanosti si také nárokují právo zasahovat do směřování židovské komunity. Historička Ruth Ellen Gruberová označuje tento typ lidí za „virtually Jewish“ a v jejím pojetí jde o osoby, které vnitřně i navenek souznějí s židovskou společností, pomáhají při údržbě židovských památek a realizují vzdělávací projekty například ve školách. Rovněž také viditelně nosí nejrozumnější symboly, které odrážejí jejich vztah k Židům nebo Blízkému východu. Tito lidé paradoxně znají lucemburskou židovskou historii mnohdy lépe než její skuteční představitelé.

KOMPROMIS

Je zřejmé, že pokud má vzniknout ucelený a komplexní kulturní projekt, musí nutně dojít ke kompromisům u všech zúčastněných stran. A to je právě kámen úrazu, přestože je všem jasné, že u případných sponzorů a donátorů může úspěch pouze projekt postavený na pevných základech. Současný diskurz je argumentačně velmi spletitý, ale lze z něho vybrat několik podstatných argumentů. Ortodoxnější část židovské společnosti se staví vehementně proti tomu, aby v synagoze v Ettelbrucku vznikla jaká-



Zatím opuštěná synagoga v Ettelbrucku.

koli nenáboženská instituce. Jsou ještě ochotni diskutovat o vzniku židovské školy, která shodou okolností byla dříve ve vedlejší budově. Tato forma je ale téměř bez šance na realizaci, a to z rýze praktických důvodů. Při počtu a složení

židovské obce by škola v jakékoli podobě neměla pravděpodobně dostatek žáků. Navíc kvůli řízení odluce církví od státu řeší židovské představenstvo určité výpadky ve financování. Reálně to znamená, že v současné době nemá konzistoř dostatek finančních prostředků, aby zaplatila provoz školy, včetně vyučujících. Kompromisním návrhem by bylo muze-



Synagoga z roku 1953 v hlavním městě. Foto archiv.

um v kombinaci s pedagogickým centrem pro veřejnost.

Tento nápad se jeví jako nejvíce životaschopný, ale naráží rovněž na několik zásadních problémů. Zprvč městečko Etelbruck leží v poměrně odlehle oblasti a bylo by nutné nejen kvalitně zpropagovat samotný projekt, ale také zlepšit celkovou dostupnost a okolní infrastrukturu. Dále je problém s celkovým pojetím navrhovaného muzea. Memoshoah Luxembourg a zástupci aškenázské menšiny tlačí na to, aby byla případná expozice věnována obětem šoa. To se ovšem nelíbí dnes již dominující sefardské většině, která dějiny druhé světové války vnímá v jiném kontextu, a její zástupci prosazují



Nádraží ve čtvrti Hollereich, odkud vyjízděly transporty, je současně vzdělávacím centrem. Foto archiv.

spíše kulturně náboženský ráz celé expozice. Ta by měla být podle jejich názoru založená na rodinných předmětech a artefaktech. Někteří se dokonce nechali inspirovat i výstavou nazvanou *Každá rodina má svůj příběh* uspořádanou před dvěma lety v Židovském komunitním muzeu v Bratislavě. Podle jejich názoru by tento typ stálé expozice mnohem výmluvněji informoval návštěvníka o historickém vý-

voji židovského osídlení v období od Francouzské revoluce po moderní dějiny. Sefardský proud včetně současného sefardského rabína argumentuje tím, že lucemburská židovská paměť je mnohem širší a neměla by být vázána pouze na otázku šoa a s ním spojené utrpení. Podle nich je sefardská kultura marginalizována a nemá vzhledem ke svému počtu odpovídající prostor pro vyjádření. Navíc dějiny holokaustu připomíná v Lucembursku řada památníků, včetně vzdělávacího centra zřízeného v bývalé nádražní budově v lucemburské čtvrti Hollerich. To je v současné době spravováno hned několika kulturními asociacemi a pořádají se zde pravidelně edukační programy pro školy i širokou veřejnost. Navíc jsou dějiny holokaustu připomínány během roku na bezpočtu konferencí a vzpomínkových akcí (např. na Jom ha-šoa).

VÁŠE HISTORIE NENÍ NAŠE HISTORIE

Výše zmíněné argumenty však způsobily doslova bouři u některých aškenázských představitelů. Ti mimo úřad vrchního rabína drží v současné době většinu funkcí v představenstvu a jen těžko se vyrovnávají s náboženskou i kulturní proměnou celé židovské společnosti. Jejich reakce proto byla velmi tvrdá: Sefardští Židé jsou v Lucembursku pouhá náplava a nejsou historicky spjatí s touto zemí, tudíž nemají právo mluvit do její historie.

Vzniklý konflikt se pokusil urovnat bývalý předseda židovské konzistoře Claude Marx, který se iniciativně pustil do shromažďování objektů pro případnou výstavu a během návštěv jednotlivých rodin se snažil vysvětlit cíl a směřování nově vzniklé instituce. Marx rovněž také kontaktoval místní představitele komunální politiky s žádostí o aktivní pomoc při shromažďování rodinných a náboženských artefaktů. Ti spolu s historiky-„nadšenci“ vyslyšeli žádost o pomoc a během relativně krátké doby shromáždili nejen sbírku rozmanitých předmětů, ale také uskutečnili několik velice cenných rozhovorů s posledními žijícími židovskými pamětníky. Díky nim byly do projektu zakomponovány moderní vzdělávací prvky, které umožňují návštěvníkům přímou interakci s pamětníky. Samotný koncept muzejního pedagogického centra je v mnoha ohledech pro Lucembursko přelomový, nicméně velmi nákladný. Židovská konzistoř nedisponuje příliš velkým rozpočtem, a to i kvůli restitučnímu

zákonu z roku 1950, který v mnoha ohledech omezil možnosti žadatelů požadovat zpět na státu nacisty ukradený majetek.

Navíc stejně jako jinde v Evropě nese komunita na svých bedrech odpovědnost za celou řadu židovských hřbitovů, na jejichž údržbu se pravidelně pořádají sbírky a řada z nich přežívá jenom díky práci místních nadšenců. Ti ale následně v médiích označují aškenázskou reprezentaci za laxní a neschopnou kvalitně se postarat o své kulturní dědictví. Obdobně na reprezentaci tlačí některé sefardské rodiny, které aškenázským Židům vytýkají nedostatky v náboženských znalostech. Konflikt zde dostává úplně jiný rozměr a jde na dřeň nevyřešenému problému, který se v Lucembursku objevil zkraje sedmdesátých let, kdy na území velkovévodství přes Francii a Belgie přišly první sefard-



Památník šoa v Lucemburku vytvořil francouzsko-izraelský sochař Šlomo Selinger. Foto archiv.

ské rodiny. Podobně ostražitý přístup si obě lucemburské židovské enklávy udržují i k jediné liberální konzistoři ve státě. Zlou krev dělají i spojené financování a nevyjasněné majetkové poměry. Liberální rabín je financován z dotovaného rozpočtu lucemburské konzistoře a současná odluka církve od státu významně ohrožuje jeho pozici.

Claude Marx proto vidí ve společném projektu muzea jednu z posledních šancí ke hledání společného smíru. Prohlubující se konflikt uvnitř křehkého a multinárodního společenství může podle jeho názoru zachránit pouze společně realizovaný projekt, který bude vhodně reflektovat historii všech židovských názorových a ideových proudů. Otázkou zůstává, zda je v současné době takovýto návrh realizovatelný.

JAKUB BRONEC

MRTVÉ MOŘE V HOLEŠOVICÍCH

Izrael poosmé na Pražském Quadriennale

V první polovině června se na Výstavišti v Holešovicích konal 14. ročník Pražského Quadriennale scénografie a divadelního prostoru. Akce existuje již od roku 1967, vždy jednou za čtyři roky se Praha stane místem setkání profesionálů a návštěvníků přináší mezinárodní přehlídku současných trendů ze světa scénografie. Kromě Výstavy zemí a regionů a Studentské výstavy, které tvoří jádro PQ, areál Výstaviště na jedenáct dní ožil dalšími expozicemi, performancemi a přednáškami. Organizátorům se



Čas plyne i na vltavské náplavce. *Time Flows*, foto Markéta Šindlerová.

podařilo setřit hranice mezi jednotlivými zeměmi, ale i mezi reálným a virtuálním světem. Letošního ročníku se účastnilo 79 zemí a vedle výstav program nabídl přes 600 živých akcí v podání 800 umělců. Mezi nimi i umělci z Izraele.

ŠEST STOP POD ZEMÍ

Stát Izrael se PQ účastnil již poosmé. Pod vedením kurátorky Anat Mesner se v rámci *Výstavy zemí a regionů* Izrael představil výstavou *1600 Feet Under*, která svým názvem „šest stop pod zemí“ odkazovala na vyhlášku, která vyšla roku 1665 v Londýně a nařizovala kopat všechny hroby nejméně šest stop hluboko ve snaze zastavit morovou epidemii. Výstava se zároveň inspirovala Mrtvým mořem (v hebrejštině „Mořem soli“), které se nachází 1600 stop (500 metrů) pod hladinou moře a je nejnižší položeným a nejslanějším jezerem na Zemi. Extrémní slanost z něj činí exotickou, biblickou a drsnou krajinu, bez zvířat a rostlin. Odtud jeho jméno. Mrtvé moře má také díky bohatství minerálů obrovskou léčivou sílu. Vystavené scénografie byly umístěny do černých beden zakopaných v písku. Sůl měla evokovat uchovávání a hojení, zatímco bedny připomínaly rakve nebo jeviště typu „černá skříňka“, které volají po ochraně umění, divadla i celé Země.

Studentský projekt D-Press kurátorky Lily Ben-Nachshon zkoumal podstatu

a jedinečnost scénografie. Poctou legendám scénografie byla výstava *Fragmenty* v Lapidáriu Národního muzea, zde byl Izrael zastoupen osobností architekta, malíře a scénografa Alexandra Lisianského, který se Pražského Quadriennale účastnil poprvé v sedmdesátých letech, tehdy ještě za Sovětský svaz, v němž se roku 1958 narodil. V současné době působí na katedře architektury výtvarné akademie Becalel v Jeruzalémě.

SÁL I

Výstava divadelního prostoru ve střední hale

Průmyslového paláce si kladla otázku, co je to divadelní prostor – jedná se o národní divadlo nebo veřejný prostor, kde se odehrává představení? Prostřednictvím projekcí krátkých videí měli návštěvníci možnost přenést se do různých koutů světa a sami si odpovědět. Jednu z možných odpovědí jim nabídl projekt Hall I (Sál I), který vznikl ve spolupráci Jaši Rozova s Abra Ensemble.

Oblá struktura Sálu I vznikla na střeše ateliérů umělecké akademie Becalel v jižním Tel Avivu v ulici Salame. Rozov se inspiroval matematickým „problémem osvětlení“, na který v padesátých letech poukázal Ernst Strauss a vyřešil ho sir Roger Penrose. Řešení prokázalo, že existuje prostor se zakřivenými stěnami, ve kterém, bude-li osvětlen jediným bodovým zdrojem světla, budou vždy tmavé oblasti, a to i když se bude světlo donekonečna lámat o stěny.

„V této části města ustupují staré

budovy bohatým investorům. Objekt bude do roka stržen, aby uvolnil místo nové moderní stavbě,“ říká Rozov. „Stavba sálu byla poněkud absurdní reakcí na nevyhnutelný proces městské obnovy. Znal jsem zvukové performance souboru Abra navržené pro konkrétní prostor, a zajímalo mě, jak by se zvuk choval v Sále I vzhledem k tomu, že zvukové vlny, pokud jde o jejich fyzikální vlastnosti, nejsou nepodobné světelným vlnám. Inscenace souboru Abra dala prostoru zcela nový význam a bylo poctou uměleckým snahám v budově odsouzené k zániku, na které se Sál I postavil.“

ČAS PLYNE

Součástí PQ byl také projekt Formace, zaměřený na choreografii ve vztahu k prostoru. Čtyřhodinové představení *Time Flows* (Čas plyne) pod vedením Mariny Levak a Gleba Galkina z CHOREATURA studio začalo na náměstí Míru, odkud skupiny účinkujících vyrazily přes Staré Město do Holešovic. Jejich cesty městem se v určitých bodech protkly, aby se sjednotily společným pohybem na prostranství před Průmyslovým palácem. „Každé město je jedinečným místem, které běží podle svého vlastního rytmu a každý člověk má své vlastní vnímání času. Představení *Time Flows* ukazuje, jak spolu různí lidé, s různým vnímáním času, mohou společně žít v jednom městě,“ uvedli tvůrci.

Izrael byl v neposlední řadě zastoupen i v mezinárodní porotě, jejímž členem byl světelný designér a scénograf Jaron Abulafia.

Navrhl přes 200 divadelních, televizních a tanečních představení, instalací a koncertů v Evropě (především ve Velké Británii, Nizozemsku, ale také v ČR či Polsku a Rumunsku),

v Izraeli, Ka-

nadě, Jižní Americe a Číně. Soustřeďuje se na vizuální dramaturgii světla, které zkoumá z tělesné, emoční a konceptuální perspektivy. Je autorem publikace *The Art of Light on Stage: Lighting in Contemporary Theatre* (Umění jevištního světla: osvětlení a současné divadlo) a pravidelně přednáší na mezinárodních univerzitách a uměleckých akademiích.

PAVLÍNA SCHULTZ



Jaša Rozov: *Sál I*. Foto Gidon Levy.

IZRAEL: Ano, je to pravda, ale...

I čtvrtstoletí po rozpadu Sovětského svazu přežívají jisté symboly té éry. Patří k nim vtipy ve stylu Rádía Jerevan, založené na kontrapunktu „ano, je to pravda“ a následném „ale“, třeba doslovně nevyřčeném. Příklad: Je pravda, že u vás roste obilí jako telegrafní sloupy? – V principu ano, někde i hustěji.

Tato intelektuální výbava se hodí, přijde-li řeč na plán Donalda Trumpa pro Blízký východ, tedy pro izraelsko-palestinské urovnání. Jak už k prezidentovi USA a jeho velikášství sedne, média plánu říkají „dohoda století“. A nic na tom nezmění fakt, že agentura AFP doložila, že takhle to Trump nikdy neřekl. Kdepak, jednou mu nálepka byla přidělena, a tak to i zůstane. (Podobně jako Václavu Klausovi zůstala nálepka „neznám špinavé peníze“.)

PLÁN ZA 50 MILIARD DOLARŮ

Jisté je, že „plán století“ byl narušen již předem, když se Benjamin Netanjahu rozhodl pro další předčasné volby v září. Před nimi Washington žádný plán plně nezveřejní, tudíž to vyřeší rozdělením plánu. Ekonomická část

byla zveřejněna a diskutována koncem června na konferenci v Bahrajnu. A politická část čeká na „vhodnou dobu“.

Jenže i ekonomická část se dělí do dvou oblastí. Zaprvé je to oblast čísel: vznikne investiční fond s částkou 50 miliard dolarů (bilion korun) pro zdravotnické, školské, technologické, energetické či zemědělské projekty na Západním břehu a v Gaze (28 miliard dolarů) i v palestinských komunitách v Egyptě (9 miliard), Jordánsku (7 miliard) a Libanonu (6 miliard). Investoři se mají najít v bohatých arabských zemích. Výsledek? Milion pracovních míst pro Palestince či zdvojnásobení jejich HDP.

Zadruhé je tu ale otázka ideologických a diplomatických postojů. Jelikož plán nemá smysl dohadovat bez Izraele a palestinské samosprávy, zásadní význam měla informace, že právě samospráva Mahmúda Abbáse konferenci bojkotuje.

Trvá na tom, že nejprve musí mít zcela jasno o státnosti, hranicích, statusu Jeruzaléma i o právu na návrat uprchlíků, a až pak lze jednat o „detailech“, jako jsou rozvoj ekonomiky, školství, zdravotnictví a infrastruktury (i dopravní včetně spojovacího koridoru mezi Západním břehem a Pásmem Gazy). A jelikož bez účasti palestinské samosprávy by účast Izraele narušila rovnováhu jednání, nebyla jeho delegace oficiálně přizvána.

Na konferenci v bahrajnské metropoli Manámě se tedy ocitli jen „soukromí Izraelci“ včetně novinářů, ale snad i proto je jejich zpravodajství zajímavé. Nesou-



Bahrajn, Manáma. Foto archiv.

středili se pouze na to, co říká ten který potentát, ale sledovali prostředí a atmosféru. A právě v prostředí, kde izraelská přítomnost byla donedávna nemyslitelná, mají výpovědní význam i zdánlivě banální detaily.

IZRAELCI V BAHRAJNU

Šlo by to shrnout do dotazu na Rádío Jerevan. Je pravda, že konference ukázala, že většina arabského světa už nestojí za Palestinci? Že čím dál více těchto států neformálně přijímá Izrael jako protihráče, ba partnera? – Ano, je to pravda, ale...

Dokládají to dva zástupci dvou izraelských médií. Raphael Ahren z webu The Times of Israel začal zpravodajství z konference ve stylu: Mám pro vás dvě zprávy, dobrou a špatnou. Tak nejprve tu špatnou. Špatná zpráva zní tak, že Bahrajn nemíří k navázání vztahů s Izraelem – ani teď, ani v řádu let. „Sklenným stropem“ je tu

mírová dohoda Izraele s Palestinci, jež musí v jakémkoli státu v Zálivu normalizaci vztahů s Izraelem předcházet.

Jenže dobrých zpráv je více, i když se týkají jen detailů. Mimořádně vřelé přijetí, kterého se Izraelcům v Bahrajnu dostalo, podle Ahrena dokládá, jak se časy mění. Vždyť Bahrajn patří k zemím, jež Izrael nazývaly „sionistickou entitou“ či „sionistickým nepřítelem“. Ale teď akceptoval izraelské novináře s izraelskými pasy, což působilo jako průlom. Proto Ahren užasl už z toho, že v Manámě dostal konferenční kartu obsahující výraz Izrael hned dvakrát – v označení média i země delegáta. Neodolal, kartu si vyfotil a použil ji jako ilustrační snímek ke své reportáži.

K tomu dodal, že to vše nemohla být jen kamufláž organizátorů, neboť jako Izraelec neměl problém ani při volném pohybu a kontaktu s lidmi po městě, „od příslovečného taxikáře až po trhovce na sůku“.

Podobně to celé vnímá i Noa Landauová z listu *Ha'arec*. Použila příměr s polévkou, která se dlouho vaří na nízkém plameni, ale pak náhle překypí varem. Tak prý vypadají vztahy mezi Izraelem a sunnitskými arabskými státy v Zálivu (pojí je společná obava z hrozby Íránu). I ona píše, že „fotografie vy-

sokých úředníků arabských zemí konverzujících s izraelskými byznysmeny a novináři na chodbě hotelu v Manámě otřásly mýtem o regionálních tabu“. I ona si všimá, že palestinské vedení bojkotující konferenci dostalo jasný vzkaz od většiny sunnitských účastníků, aby nebránilo spolupráci na poli bezpečnostních, technologických a hospodářských projektů. Nicméně v jedné věci Landauová potvrzuje ono zásadní „ale“ známé z Rádía Jerevan.

Všichni arabští účastníci akce dávali jasně najevo, že mezi nimi a úplným mírem s Izraelem stojí palestinský problém. Jinými slovy to lze říci takto. Je pravda, že americký plán nabízí slušné možnosti. Ale pokud by ho Izrael pochopil tak, že ruší „řešení v podobě dvou států“, pokud by myšlenku vzniku palestinského státu zcela pohřbil, nikdy nedosáhne míru a přijetí jako partnera v rámci Blízkého východu.

ZBYNĚK PETRÁČEK

BACH JAKO BIBLE ...a další události

/Vybráno z českých médií/

„Hovořil jste o Bachovi jako o bibli – tak dovolu malou provokaci: máte na mysli obrazně spíše Starý zákon, nebo Nový zákon? Když si vzpomenu na své období v Clevelandu v Ohiu, bydlel jsem v části města, která se jmenuje Beachwood – a tam bylo hodně ortodoxních židů. Na vaši otázku by řekli: A co to je Nový zákon? Pro nás katolíky je naopak Nový zákon něco, co je korunou toho Starého... Takhle bychom mohli pokračovat ještě dlouho... Pro mě je Bach ‚bible‘ v tom smyslu, že všechno, co je psáno, je hodno obdivu a sledování... a také nového a nového studia. Tak to je – a tak to bude, i když



my tu už nebudeme. Bach, stejně jako bible, zůstává stále,“ uvedl v rozhovoru na KlasikaPlus.cz houslista Ivan Ženatý. (1. 7.). ■ Slovenský Nejvyšší soud potvrdil rozhodnutí nižšího soudu, který zprostil obžaloby poslance Stanislava Mizíka z krajně pravicové strany Kotleba – Lidová strana Naše Slovensko (LSNS) za nenávistné facebookové statusy. Statusy na stránce komentovaly osobnosti oceněné státním vyznamenáním a zdůrazňovaly jejich židovský původ. Vůči verdiktu Nejvyššího soudu se nelze odvolat. Nejvyšší soud se ztotožnil s verdiktem specializovaného trestního soudu, že nebylo prokázáno, že autorem zmíněného příspěvku je skutečně Mizík. Ten se líčení u Nejvyššího soudu nezúčastnil. Dříve u soudu tvrdil, že je nevinen, a odmítl v případě vypovídat. Na začátku ledna se na oficiálním stranickém profilu LSNS objevila kritika prezidenta Andreje Kisky za osoby, kterým udělil státní vyznamenání. Mezi nimi byl třeba režisér Juraj Herz nebo Eva Mosnáková, která přežila holokaust. Statusy se navázely do jejich židovského původu. Kiska podle nich degraduje slovenský národ. (iRozhlas.cz, 9. 7.) ■ Poslancům se ani ve druhém kole nepodařilo zvolit dva nové členy Rady ČTK. Současné nominanty ANO a KDU-ČSL tak ve funkci zatím nemá kdo nahradit. Ultrakonzervativní aktivista, činitel spolku D.O.S.T. a přispěvatel dezinformačních webů Michal Semín, jehož kandidatura vzbudila široký odpor,

získal oproti prvnímu kolu necelou polovinu hlasů. Jelikož žádný z kandidátů nepřekročil nadpoloviční kvórum, volba se ruší. Nejvíce poslanců, dvaosmdesát, hlasovalo pro žižkovského zastupitele ANO a bývalého redaktora bulvárního deníku Super Davida Soukupa. S odstupem sedmi hlasů druhý skončil kandidát Pirátů a KDU-ČSL, ředitel Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky Josef Šlerka. Semín, nominovaný SPD, se propadl na devětatřicet hlasů. Poslední z kandidátů, bývalý předseda Rady ČTK Tomáš Mrázek, nominovaný ODS, přesvědčil osmadvacet poslanců. (Deník Referendum.

cz, 10. 7.) ■ Triadevadesátiletý Edward Mosberg se navzdory svému věku rozhodl pustit do boje s Alexandriou Ocasio-Cortezovou, která ho rozněžovala, když v polovině června označila detenční centra pro migranty u jižních hranic Spojených států s Mexikem jako novodobé „koncentrační tábory“. „Měli by ji odvolat z Kongresu. Šíří antisemitismus, nenávisť a hloupost,“ reagoval na její slova Mosberg. „Lidi na hranicích nikdo nenutí, aby tam byli. Jdou tam sami. Pokud někdo nepozná rozdíl, hraje si na hlupáka, nebo je mu to prostě jedno,“ uvedl pro list New York Post. Nejmladší demokratická kongresmanka v dějinách USA zveřejnila v polovině června na Instagramu video, kterým našťavala nejen americké Židy. „Spojené státy provozují na jižní hranici koncentrační tábory. Ano, přesně tím jsou – koncentračními tábory,“ prohlásila v něm Ocasio-Cortezová. Mosberg za druhé světové války prošel nacistickými koncentračními tábory Kraków-Plaszów a Mauthausen. Z celé rodiny přežil holokaust jako jediný. „Její prohlášení je zlé a způsobuje bolest mnoha lidem. V koncentračním táboře jsme nebyli svobodní. K tomu, abychom tam byli, nás donutili Němci, kteří tam popra-

vovali a vraždili lidi. Není přece možné takové věci srovnávat,“ myslí si Mosberg. (iDNES.cz, 15. 7.) ■ Když se v roce 2013 v Izraeli konalo fotbalové mistrovství Evropy hráčů do 21 let, mnozí nezasvěcení se divili, proč se evropský šampionát koná v zemi, která na tomto kontinentu neleží. Izrael hrál skutečně dříve fotbal v Asii. Bylo to v letech 1954–1974. Dokonce v roce 1964 triumfoval na asijském šampionátu. Po dvaceti letech ho ale členové Asijské fotbalové konfederace vyloučili především kvůli náboženským odlišnostem arabského světa a Židů v Izraeli. Pak začalo „putování“ národního týmu po světě. Nejdříve hrál kvalifikaci na MS 1982 v Evropě, další dvě kvalifikace absolvoval Izrael v oceánské zóně. Až od roku 1991 pevně zakotvil pod hlavičkou Unie evropských fotbalových asociací (UEFA). A tak i nyní bojuje v kvalifikaci na ME 2020. Zabydlení v Evropě poznali Izraelci také v dalších sportech. Loni se v Tel Avivu konalo mistrovství Evropy v judu a Lukáš Krpálek si odsud odvezl zlatou medaili. (Metro, 16. 7.) ■ Výstava *Dějiny Židů v Čáslavi* je v synagoze otevřena od 13. července. Návštěvníkům přiblíží historii místní židovské komunity i příběh synagogy, jedinečné stavby maurské secese od Wilhelma Stiassného. „Jde o jedinečnou, ale stále málo známou památku evropského významu. Výstava a otevření synagogy veřejnosti jsou začátkem několikaletého úsilí, ve kterém bude dokonče-



na její rekonstrukce tak, aby mohla sloužit jako kulturní a společenské centrum připomínky historie a památek židovské komunity na Kutnohorsku,“ uvedl Marek Lauermann. Synagoga i výstava budou dále zpřístupněny 8., 10., 11. a 24. srpna, dále 7. a 8. září. (Kutnohorský týden, 16. 7.) ■

Židé na Lounsku je výstava, která začala v úterý 16. července v Oblastním muzeu v Lounech. Představuje židovské obyvatelstvo v Lounech a okolí, přibližuje historii synagogy nebo židovských hřbitovů. Seznamuje například s osudem Josefa Bulovy, který emigroval do Ameriky, kde vybudoval světoznámou hodinářskou firmu. Výstava potrvá do 15. září. (Deník.cz, 16. 7.)

jd, ilustrace Jiří Stach

Kalendárium

Před **15 lety, 11. srpna 2004**, zemřela v Praze překladatelka, redaktorka a spisovatelka **HANA ŽANTOVSKÁ**, rozená Eislerová (4. 5. 1921). Narodila se v pražské rodině obchodního zástupce Eduarda Gustava Eislera a jeho ženy Anny. Od středoškolských studií se zajímala o jazyky a literaturu, psala básně, které roku 1942 publikovala ve sbírce *Černá hodinka* pod pseudonymem Hana Marková. Přátelila se s tehdy začínajícími literáty – mj. básníky Hanušem Bonnem, Jiří Ortenem, Zdeňkem Urbánkem, sdruženými kolem básníka Františka Halase. Válku přežila spolu se sestrou Soňou v úkrytu v bavorském klášteře (roku 1968 vydala o této době román *Boží údolí*). V letech 1945–1949 pracovala jako úřednice v publikačním odboru ministerstva informací, 1949–1951 byla lektorkou Filmového studia Barandov. Přispívala do dětských časopisů (*Mateřídouška*, *Ohniček*), od r. 1953 byla pravidelnou externí spolupracovnicí dětského rozhlasového vysílání, později, zejména po r. 1990, spolupracovnicí rozhlasové stanice Vltava, zvláště v oblasti přeložené poezie. V letech 1956–1979 působila jako redaktorka německé a posléze angloamerické literatury v nakladatelství Mladá fronta, kde i přes obtížné podmínky prosazovala k vydání zajímavé západní autory. Jak zaznělo ve smuteční řeči Václava Daňka: „Tenkrát (před sovětskou okupací i po ní) už tu bylo jisté, naštěstí neidentifikovatelné spiknutí špičkových překladatelů a nakladatelských redaktorů proti slábnoucím tribunům tzv. socialistického realismu, proti politické pornografii v literatuře. Bylo to spiknutí vědoucích, v němž Hana Žantovská hrála roli nikoli podřadnou.“ Patřila k nejvýraznějším a nejerudovanějším českým překladatelkám: překládala klasickou i moderní poezii a prózu z anglické a americké literatury a v menší míře literaturu německou. Z anglických auto-

rů především E. Barrettovou-Browninovou, J. Keatse, Byrona, J. Donna, J. Galsworthyho, J. Conrada, G. K. Chestertona, G. Greena, V. Woolfovou či J. Fowlese; z amerických R. Frosta, D. Levertovovou, R. Creeleyho, R. Bradburyho, I. Shawa či T. Morrisónovou. Z německých především poezii F. Werfela, H. Hesseho a Huga von Hofmannsthal a korespondenci Franze Kafky a Maxe Broda. Svými překlady přispěla také do řady antologií. Editorsky připravila většinu výborů z překládaných básníků a k řadě publikací napsala i doslovy. Z angličtiny a hebrejštiny překládá i její syn, Michael Žantovský.

Dne **20. srpna** si připomínáme **85.**



Fredy Perlman, Foto archiv.

výročí narození brněnského rodáka, amerického publicisty, spisovatele a vysokoškolského učitele **FREDYHO PERLMANA**. Proslavil se především svým dílem *Against His-Story, Against Leviathan* (1983), ve kterém podrobil tehdejší kapitalistickou společnost nemilosrdné kritice a inspiroval vznik tzv. anarcho-primitivismu.

Perlman emigroval s rodiči z Československa před nacisty v roce 1938, a to do Bolívie. V roce 1945 odešla rodina do amerického Kentucky. V USA studoval Perlman na Kalifornské a posléze na Kolumbijské univerzitě. Věnoval se zejména literatuře, filosofii a politologii. V šedesátých letech 20. století Perlman vyučoval sociální vědy na Univerzitě v Michiganu, kde se svými studenty také začal vydávat časopis *Black and Red*, roku 1969 se přestěhoval do Detroitu. V šedesátých letech také hodně cestoval a angažoval se v protiválečných a protikapitalistických hnutích. Za účast na jednom z protestů byl dokonce krátce vězněn. V letech 1971–1976 pracoval na několika knihách, jednak vlastních dílech, jednak na překladech. V téže době se začal věnovat hře na violoncello. V roce 1976 podstoupil operaci srdeční chlopně.

V dalších letech se zabýval studiem světové historie. Zemřel 26. 7. 1985 v Detroitu po operaci srdce ve věku 51 rok.

(am, ra)

FRANZ KAFKA A MÉ UŠI

Osobní vzpomínka na Dana Kulku

Je tomu právě čtyřicet let, co v Jeruzaléme předčasně zemřel můj o deset let starší bratr, česko-izraelský sochař a malíř **DAN KULKA** (29. 5. 1938–10. 8. 1979). Věkový rozdíl zmiňuji proto, že byl v letech, kdy se každý z nás hlásil na střední a na vysokou školu, dosti zásadní. Důsledkem toho, že se většina našich příbuzných nevrátila z nacistických koncentračních táborů, zdědil totiž můj otec a Danův otčímatel Erich Kulka dřevozpracující podnik v Novém Hrozenkově, čímž pádem jsme pocházeli z buržoazní rodiny, i přestože soudruzi pilu záhy znárodnili. V šedesátých letech už tento kádrový „flastr“ nehrál zásadní roli, v letech padesátých to však nebyla legrace. Přestože Dan u dělal talentové zkoušky na Výtvarnou střední školu v Praze jako jeden z nejlepších, musel se nejprve dva roky „sblížovat s dělnickou třídou“ v zednickém internátním učilišti v Kladně, než ho na školu pustili. Pak následovala vojna a na Vysokou uměleckoprůmyslovou školu se kvůli buržoaznímu původu dostal až napotřetí. Dostudoval tak až v roce 1967, kdy už mu bylo 29 let. Zedničina mu pak ale přišla vhod, protože si z hospodářské budovy na zchátralém statku v Radlicích sám postavil sochařský ateliér. Dlouho se z něj ale netěšil, neboť sotva oslavil jeho dokončení, přijely do Prahy ruské tanky a Dan se rozhodl, že v okupovaném Československu nezůstane.

Na Dana silně zapůsobilo dílo Franze Kafky, na jehož sochařském portrétu začal pracovat, hned jak dokončil studia. Fotografie jeho portrétu na obálce čísla *Roš chodeš*, které držíte v ruce, představuje sádrový originál, podle kterého Dan vytesal dvě kamenné busty – jednu z opuky a druhou z žuly. Ta první je umístěna v prostorách Společnosti Franze Kafky v Široké ulici na Josefově, ta druhá shlíží na příchod z výklenku nad vstupním schodištěm do Lauderových škol v Belgické ulici na Vinohradech. Na tomto portrétu mám také svůj podíl, i když ne zcela tvůrčí. Mám totiž, tak jako měl i Kafka, větší odstávající uši, takže Dan nemodeloval jeho uši jen podle dostupných dobových Kafkaových fotografií, ale hlavně podle těch mých. Je ironií osudu, že Dan i Franz Kafka zemřeli ve věku 41 let.

TOMÁŠ KULKA

NAVRACENÍ IDENTITY

Výstava v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze

Pod poněkud stroze znějícím názvem *Navracení identity* připravilo Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí druhé světové války ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze, Územní památkovou správou NPÚ na zámku Sychrově a Národní galerií Praha výstavu, která je vše, jen ne suše akademická. V textu k výstavě se mj. píše, že prezentované předměty nemají hodnotu pouze jako muzejní exponáty, ale jejich cena tkví především v tom, že jsou tichou připomínkou lidí, kterým náležely. Pracovníci zmíněných institucí vrátili tváře zhruba stovce lidí, zlomku těch, kdo byli zavražděni během šoa. Jednak doslova (prostřednictvím

majetku Národní kulturní komise, poté se ocitly ve svozových skladech na zámku Sychrov, odkud byly ty nejceněnější rozváženy do galerií a muzeí. Dohledáváním původních majitelů (případně jejich dědiců) se zabývá právě Centrum pro dokumentaci majetkových převodů a samo Uměleckoprůmyslové muzeum ve svých sbírkách našlo řadu předmětů, které náležely deportovaným Židům; některé z nich se nacházejí na současné výstavě.

ZA DRÁTY

Návštěvníky určitě upoutá originální instalace, kterou navrhl Dušan Seidl. Výstavní prostor nepředstavují panely nebo vitríny,



Místo popisek mají lidé i předměty svá transportní čísla. Foto UPM v Praze.

jejich portrétů), jednak skrze drobnosti i větší předměty, které jim náležely: porcelánové figurky, sošky, poháry, hrnečky, talíře, hodiny a hodinky, vázy, obrazy. Vystaveny jsou tu i stoly, křesla, tapiserie, vázy z leptaného skla z dílny proslulého Émilla Gallého, ale také štítky k japonskému meči a hodiny ve tvaru lovců. Díky těmto předmětům si můžeme představit, jaký měli jejich majitelé vkus, co měli rádi, co je obklopovalo a co museli prožívat, když své věci odevzdávali.

DO SKLADŮ

Když Židé museli před deportací veškerý majetek odevzdat nacistickým institucím (zpočátku Majetkovému úřadu, od října 1941 *Treuhandstelle* pro správu židovského majetku), věci byly registrovány a dostaly lístek s transportním číslem jejich majitele. Po válce se shromážděné předměty (pokud je předtím „nezhodnotili“ nacisté) ocitly ve skladech Národní správy majetkových podstat, odkud je přeživší mohli restituovat právě na základě transportního čísla. V drtivé většině si pro ně neměl kdo přijít, a tak roku 1950 přešly do

v protektorátu, v červnu 1939, byla výstava připravena). Nacistické zákony je postupně připravily o občanská práva, poté o majetek a nakonec o život. Předměty ani nemají obvyklé popisky, ale cedule psané ve stylu transportních lístků. Velké černé listky náležejí majitelům: je na nich fotografie a údaje o narození, číslech transportů, kdy je datum posledního transportu (směřujícího do Osvětimi, Treblinky či Lodže) až na výjimky i datem úmrtí. Na výstavě na nás hledí portréty asi stovky zajímavých ženských a mužských tváří, mezi nimi poznáme například Huga Orlika (bratra malíře Emila Orlika) či právníka Artura Melichara (o jehož vile Na Zátorce jsme psali v červnovém čísle). Své transportní označení mají i jednotlivé předměty, je na nich uvedeno, o jakou věc se jedná, z jakého období pochází, komu patřila a jaký byl její osud od chvíle, kdy ji její majitel musel odevzdat.

K výstavě se konají doprovodné akce: Komentovaná prohlídka pro pedagogy se uskuteční 27. srpna v 18 hodin, pro ostatní zájemce 17. září v 18 hodin. Součástí expozice je film Zbyněk Brynychy *A pátý jezdec je Strach* z roku 1964. (am)

KNIHY VÝSTAVY

UDÁLOSTI

Leonard Cohen

NÁDHERNÍ PORAŽENÍ

■ Leonard Cohen je znám především jako skvělý písničkář a textař, jeho prózy si však s jeho hudební tvorbou co do kvality nijak nezadají – nejlepším důkazem je román *Nádherní poražení* z roku 1966. Bezjejmenný vypravěč nám tu líčí tragický milostný trojúhelník z Montrealu šedesátých let, zvláště propojený s příběhem irokézské světice ze 17. století; jeho vyprávění šokuje svou upřímností, nevyhýbá se ani těm nejintimnějším záležitostem a nejskrýtějším hnutím mysli, překypuje smutkem a mystickými vidinami a nabízí překvapivé vykoupení.

Vydalo nakladatelství Argo v Praze roku 2019. Druhé vydání. Z angličtiny přeložil Tomáš Hrách. 222 stran, dop. cena 298 Kč.

ŽIDÉ, NEBO NĚMCI?

Německy mluvící Židé v poválečném Československu, Polsku a Německu

Kateřina Čapková (ed.), David Rechter (ed.) a kolektiv

■ Německy mluvící Židé byli často rutinně považováni za Němce a mnohdy byli vystaveni stejnému ponižování jako nežidovští Němci nejen ze strany občanů, ale i vládnoucích představitelů. Kniha *Židé, nebo Němci?* mapuje osudy německy mluvících Židů v Československu, Dolním Slezsku, Haliči i Německu. Publikaci doplňuje edice nově objevených dokumentů v archivu OSN v New Yorku. Oficiální listiny i korespondence přibližují každodenní diskriminaci německy mluvících Židů v poválečném Československu a jejich snahu se ze země vystěhovat a zaznamenávají reakce mezinárodních organizací i jednotlivců na politiku československého státu.

Vydalo nakladatelství Lidové noviny v Praze roku 2019. 240 stran, černobílé fotografie, dop. cena 299 Kč (do konce srpna je v e-shopu nakladatelství 25procentní sleva).

Jaroslav Achab Haidler

ŽIDOVSKÉ HRBITOVY A POHRBÍVÁNÍ

■ Kniha popisuje židovské pohřbívání a hřbitovy v Čechách a na Moravě. Poeticky, ale výstižně vysvětluje epitafy, znaky a symboly, židovský způsob pohřbívání i verše na náhrobcích. Nechybějí židovské příběhy, básně a anekdoty.

Vydalo nakladatelství Grada v Praze roku 2019. 192 stran, fotografie, doporučená cena 399 Kč.

DEN ŽIDOVSKÝCH PAMÁTEK

■ Přes padesát vybraných židovských památek v Čechách, na Moravě a ve Slezsku bude otevřeno v neděli **11. srpna** v rámci třetího ročníku Dne židovských památek v ČR. Návštěvníci budou moci zhlédnout také hřbitovy a synagogy, které nejsou volně přístupné nebo prošly v posledních letech nákladnou rekonstrukcí.

„Ačkoli je Den židovských památek zaměřen především na regionální památky, v Praze budou moci návštěvníci zdarma navštívit Jeruzalémskou synagogu, kde jsou umístěny expozice dokumentující obnovu židovských hřbitovů a synagog po roce 1990,“ uvedl Pavel Veselý, hlavní koordinátor akce. Zároveň dodal, že mezi letos zpřístupněnými objekty návštěvníci naleznou například židovský hřbitov v Kolíně, který lze po Starém židovském hřbitově v Praze považovat za druhý nejvýznamnější židovský hřbitov v České republice.

Do Dne židovských památek je započteno i 15 nedávno rekonstruovaných objektů z projektu Revitalizace židovských památek 10 hvězd, které bude možné navštívit za zvýhodněné vstupné. Památky budou přístupné většinou od 10 do 17 hodin. Pokud celodenní otevření není z různých důvodů možné, bude památka přístupná alespoň v části uvedeného času. Konkrétní otevírací časy budou uvedeny v týdenním předstihu v každém detailu památky v mapě lokalit (nalezněte ji na stránkách ŽOP – www.kehila-prag.cz –, kde si ji lze také stáhnout jako aplikaci do mobilních telefonů). Akci pořádá Židovská obec v Praze ve spolupráci se Správou budov a hřbitovů a. s. Matana, Federací židovských obcí v ČR a s dalšími regionálními partnery. Konání Dne židovských památek je podpořeno příspěvkem Nadačního fondu obětí holokaustu.

JERUZALÉMSKÁ SYNAGOGA

■ Dne **21. srpna** od 18 hodin se koná další varhanní koncert v Jeruzalémské synagoze (Jeruzalémská 7, P1). Hraje Ján Bulla; program: J.-A. Guilain, J. Stanley, J. S. Bach, F. Mendlessohn-Bartholdy, A. Pärt, J. Zimmer. Vstupné dobrovolné.

■ Dne **29. srpna** od 19 hodin se uskuteční komentovaná prohlídka synagogy. Vstupné: dospělí 100 Kč, děti do 6 let zdarma, děti 6–15 let a studenti 60 Kč. Vstupenky můžete zakoupit na webu www.synagogue.cz nebo v omezeném počtu před začátkem prohlídky.

KULTURNÍ POŘADY



Kafka v Terstu. Z výstavy Jaroslava Róny *Kresby odjinud*.

JIČÍNSKÝ ŠOULET

■ Tradiční minifestival **Jičínský šoulet** se koná v neděli **25. srpna**. V 10 hodin zveme na komentovanou prohlídku židovského hřbitova v Jičíně-Sedličkách. Sraz před vchodem na hřbitov. Ve 14 hodin začíná doprovodná přednáška k výstavě fotografií (*C)haredim*. O fotografiích a zážitcích z pobývání s nejkonzervativnější židovskou komunitou v jeruzalémské čtvrti Mea Šearim bude vyprávět fotografa Eliška Blažková. Od 18 hodin se koná koncert Jazz židovských autorů v synagoze v podání Moravského jazzového dua a Dagmar Ubrové. Více na: <https://baseviji.webnode.cz/>.

ŠÍLENÝ HEDVÁBNÍK

■ Už jen do poloviny září potrvá výstava **Šílený hedvábík** v pražském Umělecko-průmyslovém muzeu. Představuje osobní a profesní příběh pražských rodáků, manželů Ziky a Lídy Ascherových, světoznámých designérů. Velkoryse pojatá expozice zachycuje historii textilního impéria rodiny Ascherů, samostatnou dráhu Zikmunda (Ziky) Aschera nejprve v Praze a po emigraci na Západ práci manželského páru v Londýně a Paříži, kde Ascherovi spolupracovali s nejvýznamnějšími umělci a kde z jejich tištěných látek vytvářely své modely slavné módní domy (viz *Rch* 5/2019).

JAROSLAV RÓNA KRESBY ODJINUD

■ Do **6. října** lze v Galerii Roberta Guttmanna (U Staré školy 3, P1) zhlédnout výstavu malíře a sochaře Jaroslava Róny. Soubor „kresb odjinud“ vznikl v letech 2012–2018 většinou na cestách, kde umělec nemůže malovat a kresby se stávají jediným prostředkem pro zachycení jeho prožitků a představ. Mnohé z nich vznikly na cestách po Středomoří, na ostrovech

Malta, Kréta, Rhodos nebo Korfu, ve starých Benátkách, Miláně nebo Amsterdamu, jiné zase ve Vídni nebo Budapešti. Výstava je přístupna denně kromě soboty a židovských svátků od 9 do 18 hodin.

JAN TICHÝ V BŘEVNOVSKÉ ORANŽERII

■ V terasové zahradě kláštera sv. Markéty v Břevnově se nachází zrekonstruovaný skleník a v něm galerie. Do **29. září** v ní lze zhlédnout výstavu Jana Tichého, absolventa jeruzalémského Becalelu a pedagoga na katedře fotografie na Akademii v Chicagu, a jeho hosta, chicagského umělce Faheema Majeeda. Tichý vytváří instalace navržené

pro konkrétní prostor, zabývá se možnostmi, jak popsat nestálou povahu světla. Vstupné je dobrovolné, čt-ne 12–18 hod.

DĚJINY ŽIDŮ V ČÁSLAVI

■ V sobotu 13. července byla v čáslavské synagoze zahájena výstava nazvaná **Dějiny Židů v Čáslavi**. Autorem expozice je Marek Lauremann a její vznik podpořily Nadace Židovské obce v Praze a město Čáslav. Výstava návštěvníkům přibližuje na osmi panelech historii a osudy místní židovské komunity a také příběh synagogy, jedinečné stavby maurské secese evropského významu od Wilhelma Stiassného. Představuje rovněž významné osobnosti, které z místní židovské komunity pocházely nebo na ni měly úzkou vazbu. Na příští termíny se připravují ještě další panely. Synagoga s výstavou budou dále zpřístupněny ke Dni židovských památek **8., 10. a 11. srpna, 24. srpna** a také během Dnů evropského kulturního dědictví **7. a 8. září**. Otevřeno bude od 10.30 do 16 hodin.

KULTURNÍ AKCE V OPRAVENÝCH PAMÁTKÁCH

■ V srpnu lze v rekonstruovaných židovských objektech kromě stálých expozic navštívit rozmanité kulturní akce. V krnovské synagoze se dne **25. 8.** od 18 hodin koná koncert kanadské zpěvačky Lenky Lichtenberg (jako Lenka Hartlová působila v pražském Semaforu); v mikulovské Horní synagoze pokračuje do poloviny září výstava uměleckých kviltů Chedvy Meroz (viz *Rch* 7/2019); v synagoze v Polné lze zhlédnout výstavu fotografií s názvem: **Izrael – ráj pro ornitology**. Snímky pořídil ornitolog, průvodce při pozorování ptáků a přírody Martin Lazarovič. Všechny akce naleznete na stránkách www.10hvезд.cz.

VÝROČNÍ ZPRÁVA O PROJEVECH ANTISEMITISMU V ČR ZA ROK 2018

■ Federace židovských obcí v České republice (FŽO) zaznamenala v roce 2018 celkem 347 antisemitských incidentů. Vyplývá to z výroční zprávy o projevech antisemitismu, kterou federace v červenci zveřejnila. Podle ní oběti násilných činů incident často nenahlásí, je proto pravděpodobné, že počet antisemitských útoků je vyšší. Násilné antisemitské incidenty jsou i nadále v České republice ojedinělé: v loňském roce byly zaznamenány dva případy fyzické agrese s antisemitským motivem. Dále byly evidovány tři případy znehodnocení židovského majetku antisemitskými nápisy, symboly apod. a devět incidentů spadajících do kategorie vyhrožování násilným činem, obtěžování nebo urážky konkrétní osoby kvůli jejímu skutečnému či domnělému židovství.

Oba zmíněné fyzické incidenty se odehrály v dubnu a v srpnu v Praze, kdy při fyzickém napadení (jednou taxikářem, podruhé zaměstnavatelem v hotelu) padlo v hanlivém kontextu slovo Žid. Na Prahu se rovněž omezují tři případy znehodnocení židovského majetku, ať už šlo o hákový kříž namalovaný na parapet Vysoké synagogy v květnu, svastika vyrytá do sloupu před Španělskou synagogou či nápis „Casapound Italia“ na toaletách tamtéž.

Výroční zpráva jako příklady dalších incidentů uvádí například případ z ledna 2018 z Prahy, kdy ochranka klubu požádala návštěvníci, aby si sundala řetězky s přívěskem Davidovy hvězdy. Dalším bylo doručení nenávistného antisemitského dopisu do zlínského divadla v souvislosti s uvedením hry *Furianti*, která reagovala na dění kolem židovského hřbitova v Prostějově, v březnu. Antisemitský anonym obdržel v prosinci webmaster Židovské obce v Praze.

Zpráva rozděluje procentuálně všechny antisemitské incidenty i podle ideologie. Krajní pravice má na svědomí 19,9 % z nich, krajní levice 13,3 %, islamismus 0,9 %, ultrakonzervativní katolicismus 2 % a vedou dezinformační weby a platformy, často prokremelské, s 36,3 %. Zbýlých 27,7 % nebylo blíže určeno. Zatímco na krajní pravici osoby nebo skupiny hlásají rasovou či etnickou nenávist a často vystupují také proti migrantům nebo Romům, přičemž se hlásí k národovectví, na krajní levici jde v ČR o incidenty spojené s komunismem a anarchistickým hnutím nebo aktivismem některých neziskových organizací napojených na BDS. Obsahově zde dominuje nelegitimní kritika Státu Izrael, zpráva často zmiňuje příklady z komunistických *Haló novin*.

Nárůst antisemitských nálad je nicméně v České republice patrný zejména na inter-

VÝZVY, ZPRÁVY INZERCE

netu. V českém on-line prostředí se dlouhodobě zvyšuje počet publikovaných antisemitských článků, příspěvků na sociálních sítích, anonymních komentářů a diskusních příspěvků. Antisemitské projevy nenávisti na internetu tvoří téměř 93 % všech evidovaných incidentů.

Zpráva FŽO přináší data o projevech antisemitismu v ČR, a věnuje se proto především tuzemským událostem a společenskému klimatu. Antisemitské incidenty však často odrážejí zahraniční dění, reagují na zprávy v médiích a mohou být součástí globálních výzev nebo akcí. Vzhledem k členství ČR v Evropské unii, k celosvětovým hrozbám i k mediální a internetové propojenosti nelze opomenout tento kontext.

Obsahově dominovaly v 64 % případy lživých, vulgárních nebo stereotypních tvrzení o Židech; velmi časté je šíření konspiračních teorií o mýtu světového Židovstva, jeho kontroly nad médií, ekonomikou, vládami a dalšími veřejnými institucemi. Případy nového antisemitismu, uplatňující na Izrael standardy chování, které nejsou uplatňovány vůči jiným demokratickým státům, nebo kolektivně obviňující Židy za akce Státu Izrael, tvořily necelých 29 % všech zaznamenaných incidentů. Nejvíce incidentů evidovala FŽO v květnu 2018, kdy projevy antisemitismu odrážely hlavně přesun amerického velvyslanectví z Tel Avivu do Jeruzaléma a následně nepokoje v Pásmu Gazy.

ČR však nadále zůstává pro židovskou komunitu, ve srovnání s jinými státy ve středoevropském regionu i v západní Evropě, bezpečnou zemí. Antisemitské projevy, jak prokazuje analýza zaznamenaných incidentů, se ve většině případů omezují na internet.

Pro tuto zprávu je určující pracovní definice antisemitismu, kterou používá Mezinárodní aliance pro připomínání holokaustu (dále jen IHRA). Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR přijala usnesení k definici antisemitismu 25. ledna 2019, Senát Parlamentu ČR o dva dny později, FŽO se jí řídila již v minulých letech, tedy i v roce 2018.

Antisemitské násilí a diskriminace jsou i nadále v České republice vzácné a v tomto ohledu zůstává ČR ještě bezpečnou zemí, i ve srovnání s dalšími státy EU. Nárůst antisemitských nálad je u nás patrný zejména v internetovém prostředí, kde se dlouhodobě zvyšuje počet publikovaných antisemitských článků, příspěvků na sociálních sítích, anonymních komentářů a diskusních příspěvků. Celou zprávu lze číst na adrese www.fzo.cz. (ztis.cz)

VÁLKA DOREEN WARRINEROVÉ

(dokončení ze strany 15)

Její život ani práci to však nijak neovlivnilo. V soukromí se jí příliš nedařilo: Nevдалa se, léta žila v domě, který sdílela s matkou; ve vyšším věku trpěla nadváhou. Hodně psala, publikovala (seznam jejích vydaných prací autor uvádí). A také hodně kouřila, trpěla dušností, únavou, bývala často sama a ve vzpomínkách se vracela právě do pražských časů. V dopisech zaznamenala sovětskou invazi do Československa, dokonce se v Rakousku zajímala o situaci uprchlíků. Zemřela roku 1972.

Za záchrannou misi získala roku 1941 Řád britského impéria, pak až in memoriam roku 2017 medaili Britský hrdina holokaustu. Autor sám se o tom, co dě-



Medaile Britský hrdina holokaustu.

lala za války, dozvěděl až po její smrti a detailněji až po roce 2005.

Heroický náboj příběhu autor (navzdory podtitulu) nezduřazuje, ten vyplývá sám, stejně jako síla osobnosti, již Doreen Warrinerová byla. Připomíná tím dvě ženy z Československa, které se vymkly svému původu a prostředí: Sidonii Nádhernou a Milenu Jesenskou. S tou ji pojí i levicové zaměření a pomoc ohroženým za nacismu. V pražských ulicích se mohly potkávat...

Životní příběh své tety sestavil Henry Warriner s britskou uměřeností, jako by přijal za své její vlastní ironický komentář ke vzpomínkám *Zima v Praze*: že připomínají anděla milosrdenství, který se chlubí svými skutky. Autor se činy své tety nijak nechlubí. Jako by chtěl vše – její statečnost i lidské slabosti a dobovou atmosféru – uvést na pravou míru. A to se mu podařilo.

ALICE MARXOVÁ
(Henry Warriner: Doreen Warriner's War. The Incredible True Story of a Secret Hero of WWII. The Book Guild Ltd, 2019.)

ŽNO BRATISLAVA

V mesiaci **august** oslávia narodeniny: pán Ing. Michal Bednár – 75 rokov; pán MUDr. Vladimír Cupaník – 70 rokov; pán Juraj Drobný – 79 rokov; pán Ondrej Engel – 73 rokov; pani Mgr. Viera Fischero-
vá – 76 rokov; pán Ing. Egon Gál – 79 rokov; pán Jacky Händler – 72 rokov; pani Magdaléna Hradská – 89 rokov; pán PhDr. Ivan Kamenec – 81 rokov; pán Mgr. Alexander Kemény – 65 rokov; pani Eva Kozmová – 82 rokov; pán Ing. Pavol Lager – 71 rokov; pani Žaneta Maklaková – 80 rokov; pani Mariana Maruniaková – 73 rokov; pani Tatiana Matto-
vá – 55 rokov; pani Mária Nemešová – 81 rokov; pán František Rajecký – 76 rokov; pani Eva Reichová – 84 rokov; pán Ing. Juraj Stein – 72 rokov; pán Ing. Peter Szalai – 81 rokov; pani Laura Špániková – 97 rokov; pani Natália Tagerová – 86 rokov; pani Elvira Weiss-
ová – 104 rokov, a pán Igor Zelina – 73 rokov.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

V júni zomrela vo veku dožitých 100 rokov pani Alice Ištvancová a vo veku 95 rokov pani Erika Fedorová.

Zichronan livracha.

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

V mesiaci **august** oslávia narodeniny: pán Juraj Turčan, nar. 9.8. – 81 rokov; pani Mária Strelingerová, nar. 10.8. – 72 rokov; pán Ervín Dolný, nar. 14.8. – 70 rokov; pán Ladislav Welward, nar. 17.8. – 83 rokov, a pán Ivan Márer, nar. 18.8. – 79 rokov. Všetkým úprimne prajeme veľa zdravia, spokojnosti a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V **srpnu** oslaví narodeniny: pani Milena Balbinderová, nar. 12. 8. – 84 let; pani Tereza Balbinderová, nar. 1. 8. – 34 let; pan Peter Fischer, nar. 29. 8. – 73 let; pan Benjamin Samuel Ondra, nar. 15. 8. – 23 let; pani Zuzana Prudilová, nar. 17. 8. – 64 let; pan František Redlich, nar. 9. 8. – 87 let; pan Tadeáš Natanael Selinger, nar. 13. 8. – 20 let; pani Milena Schwoiserová, nar. 12. 8. – 63 let, a pani Eva Solařová, nar. 18. 8. – 84 let. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO KARLOVY VARY

V **srpnu** oslaví narodeniny pan Jan Spira, nar. 17.8. – 85 let. Přejeme mu vše nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

Blahoželáme našim členom, ktorí v **augustu** slávia sviatok narodenín: pani Katari-

ZPRÁVY Z OBCÍ



na Ackermanová – 61 rokov; pán Juraj Adamec – 67 rokov; pán PhDr. Ivan Kamenský – 78 rokov; pán Ľudovít Laufer – 77 rokov; pán Milan Krendželák – 65 rokov; pán Tomáš Mittelmann – 72 rokov; pani MUDr. Judita Štecová – 89 rokov; pani Ph.D. Jana Teššerová – 71 rokov; pani Irena Vasilková – 97 rokov, a pani Eva Skljarsza – 93 rokov.

Ad mea veesrim šana!

ŽO LIBEREC

V **srpnu** oslaví narodeniny: pani Ing. Kateřina Burešová, nar. 9.8. – 69 let; pan Michal Abraham, nar. 10.8. – 69 let; pan Jindřich Steindler, nar. 11.8. – 96 let; pani Helena Mejstříková a pani Marie Deličová, nar. 30.8. – 72 let. Hodně zdraví a spokojenosti jim přeje celá obec.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OLOMOUC

V **srpnu** oslaví životní jubileum: pani Marie Bínová, nar. 9.8. – 81 let; pan Jindřich Buxbaum, nar. 30.8. – 66 let; pani Simona Dorazilová, nar. 7.8. – 47 let; pani Jaroslava Gregorová, nar. 24.8. – 73 let; pani Miluška Ottová, nar. 19.8. – 76 let; pan Milan Hein, nar. 13.8. – 73 let, a pan Šimon Hrbek, nar. 30.8. – 24 let.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **srpnu** oslaví narodeniny: pani Eva Kočová – 35 let; pan Karel Šubrt – 70 let; pan Radek Uhel – 44 let; pan Ing. Jiří Tanzer – 82 let; pani Eva Válková – 90 let, a pani JUDr. Jindřiška Weiniger – 68 let. Všem našim jubilantům přejeme hodně zdraví; štěstí a osobní spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PRAHA

V **srpnu** oslavují narodeniny tito naši členové: pan Svatopluk Cibulka, nar. 28.8. – 75 let; pani Eva Čepelková, nar. 15.8. – 85 let; pani Cecilie Dobiášová, nar. 17.8. – 92 let; pani Jana Dubová, nar. 30.8. – 93 let;

paní Libuše Dudková nar. 22.8. – 88 let; paní Zuzana Ledvinová, nar. 5.8. – 89 let; paní Marianna Müllerová, nar. 16.8. – 99 let; pan Ota Soř, nar. 7.8. – 87 let; pan Jindřich Steindler, nar. 11.8. – 96 let; pani Marieta Šmolková, nar. 10.8. – 98 let; pani Ludmila Topinková, nar. 22.8. – 75 let; pan Petr Vogel, nar. 12.8. – 82 let; pan Igor Wasserbeger, nar. 1.8. – 82 let, a pani Raja Žádníková, nar. 25.8. – 90 let. Všem přejeme zdraví a spokojenost do dalších let.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

S hlubokým zármutkem sdělujeme; že dne 8. července zemřela ve věku 79 let paní Eva Maříková, roz. Kohnová. Se zesnulou jsme se rozloučili 10. července v obřadní síni NŽH.

S lítostí oznamujeme, že ve věku 69 let zemřel pan Tomáš Löbl. Se zesnulým jsme se rozloučili 16. července v obřadní síni NŽH.

Dne 21. července zemřela ve věku nedožitých 100 let paní Riva Heisová. Se zesnulou jsme se rozloučili 23. července v obřadní síni NŽH. *Zichronam livracha.*

ŽNO PREŠOV

V **augustu** oslávia narodeniny: pán Ing. Denis Tomko – 48 rokov; pán Ing. Ladislav Havaš – 58 rokov; pani MUDr. Katarína Kriššáková – 68 rokov; pán PaedDr. Peter Chudý – 69 rokov; pán Ing. Albín Bazler – 71 rokov; pani PhDr. Mariana Fusková – 72 rokov; pani Valéria Oltznauerová – 79 rokov, a pani Mgr. Ilma Mitrovčáková – 83 rokov. Jubilantom prajeme z celého srdca všetko najlepšie, veľa zdravia a pohody v kruhu najbližších.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO RIMAVSKÁ SOBOTA

S hlbokým zármutkom v srdci oznamujeme, že nás dňa 13. júna vo veku nedožitých 74 rokov navždy opustil náš obetavý predseda ŽNO Rimavská Sobota MUDr. Dušan Rybár.

Zichrono livracha.

ŽO TEPLICE

V **srpnu** oslaví své narodeniny: pan Tomáš Pulc, nar. 20.8. – 50 let; pan Michal Lebovič, nar. 13.8. – 56 let, a pani Renata Becková, nar. 25.8. – 41 let. Hodně zdraví a spokojenosti jim přeje celá teplická obec. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO ÚSTÍ NAD LABEM

V **srpnu** oslaví své narodeniny pani Renáta Lančová. Přejeme jí hodně zdraví a pohody.

Ad mea veesrim šana!

25 LET OD ÚTOKU

Dne 18. července uplynulo 25 let od teroristického útoku na židovské centrum AMIA v Buenos Aires. Roku 1994 při něm zahynulo 85 lidí a přes 300 bylo zraněno. Další obětí se stal roku 2015 prokurátor Alberto Nismán, který byl zavražděn předtím, než přinesl před soud důkazy svědčící o strůjci útoku. Následné vyšetřování jeho závěry potvrdilo: jednalo se o osm mužů, předních představitelů Íránu, podporujících teroristickou činnost hnutí Hizballáh, které útok provedlo. Na všechny Argentina vydala mezinárodní zatykač, zatím bez úspěchu. Dva z oněch osmi již nežijí (bývalý iránský prezident Rafsandžání a Imád Mugnija, vojenský šéf Hizballáhu). Další – Ali Akbar Velájtí – pracuje jako poradce pro „zahraniční záležitosti“ v Teheránu a radí přímo „nejvyššímu vůdci“, ajatolláhu Alimu Chameneimu. Ostatních pět mužů spokojeně žije, pracuje a cestuje: do Turecka, Kataru, Pákistánu, Brazílie a dalších zemí, z nichž řada má uzavřeny diplomatické styky s USA, EU a samotnou Argentinou. Za útok nebyl dosud nikdo potrestán.

NEKONVENČNÍ DIALOG

V červenci se v Berlíně sešli zástupci židovských a muslimských podnikatelů, aby zahájili „nekonvenční židovsko-muslimský dialog“. Jedná se o projekt Ústřední rady německých Židů. V rámci prvního setkání se sešli mladí obchodníci a debatovali spolu o problému kulturní identity a pracovního trhu. Setkání moderovala reportérka německé televize Shakuntala Banerjee. Předseda rady Josef Schuster prohlásil, že od schůzek očekává prolomení vzájemné nedůvěry, pokles antisemitismu a islamofobie. Příštích setkání se mají účastnit židovští a muslimští učitelé, sportovci, studenti, senioři a zástupkyňe ženských sdružení.

JERUZALÉM V PAŘÍŽI

Téměř 150 let neexistuje v Paříži ulice ani náměstí pojmenované po Jeruzalému. Ve druhé půli 19. století byla při úpravách okolí Justičního paláce zbořena řada domů a zanikla také stará Jeruzalémská ulička, rue de Jérusalem, v níž se tradičně scházeli poutníci po návratu ze Svaté země. Představitel Ústřední konzistoře francouzských Židů proto navrhli, aby v 17. obvodu vzniklo Jeruzalémské náměstí. Nápad se zalíbil starostce Anne Hídalgové: „V této smutné době, kdy se vracejí rasistické a antisemitské činy, je nanejvýš důležité obno-

ZPRÁVY ZE SVĚTA



Jeruzalémská ulička v Paříži na litografii Theodora Hoffbauera, 1850.

vit stará pouta, která spojují Paříž a židovskou komunitu. Váš návrh věnovat jedno náměstí Jeruzalému mi připadá velmi rozumný, a je dobrý také proto, že připomene přátelství a jednotu mezi Paříží a Státem Izrael.“ Plánuje se, že náměstí vznikne u Evropského centra judaismu, které se nyní ve francouzské metropoli buduje.

STŘEDOVĚKÝ HŘBITOV V BOLOGNI

V červnu byla v Židovském muzeu v italské Bologni otevřena výstava, která představuje šperky a desítky zlatých, stříbrných a bronzových artefaktů. Všechny předměty byly nalezeny v rámci archeologického průzkumu starého židovského hřbitova na Via Orfeo. V letech 2012–2014 zde odborníci našli na 408 hrobů žen, mužů a dětí, u některých také zmíněné artefakty. Podle archivních dokladů pozemek zakoupila roku 1393 židovská rodina Da Orvieto, poté se dostal do majetku místní židovské obce, která ho využívala jako pohřebiště. Když byli roku 1569 Židé z Bologni papežským příkazem vyhnáni, začal hřbitov užívat klášter, poté byl po staletí zapomenut a byl objeven až roku 2012 při stavebních pracích. Archeologické nálezy potvrdily, že se jedná o dosud největší středověké židov-

ské pohřebiště v Itálii. Výstava nálezů potrvá do 6. ledna 2020.

PRVNÍ DRÚZSKÁ LETUŠKA

Merach Kara ze severoizraelské vesnice Dalijat al-Karmel se stala první drúzskou letuškou společnosti El Al. Úspěch, který pro Merach Karu znamená splnění dětského snu, je zároveň milníkem v integraci drúzské menšiny do izraelské společnosti. Ačkoli drúzové slouží v izraelské armádě a řada z nich má dobré společenské postavení, vyšší vzdělání a pracovní uplatnění drúzských žen bývá spíše výjimkou. Důvodem je tradice, držící ženy dál od vyššího vzdělávání. Během přijímacího řízení nové letušce pomohla znalost arabštiny, díky které může snadno komunikovat s arabskými pasažéry.

VIRTUÁLNÍ ANNE FRANKOVÁ

Dne 12. června by se Anne Franková dožila 90 let. K výročí připravila společnost Google ve spolupráci s Muzeem Anne Frankové v Amsterdamu stránky, na nichž lze vidět virtuální výstavu přibližující prostředí, v němž žila: obytný dům stojící v moderní zástavbě ze třicátých let i dům, v němž se rodina ukrývala, dále fotografie rodiny, kamarádek, zachované předměty. K vidění je i krátký domácí film se záběrem, v němž se Anne vyklání z okna, a prohlídka rekonstruovaného bytu Frankových. Ten nyní slouží jako prostor pro umělce, kteří jsou ve svých zemích z ideologických důvodů pronásledováni. Výstavu naleznete na adrese: www.artsandculture.google.com/exhibit/2AJCtLmxVrkeKA. (am, ztis.cz)

רוש חודש
ROŠ CHODEŠ

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daniček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Distribuci pro předplatitele provádí v zastoupení vydavatele společnost Česká pošta a. s. Objednávky na bezplatné infolince České pošty 800 300 302 nebo 954 302 007 (16), písemně na adrese: Česká pošta, s. p. oddělení periodického tisku Olšanská 38/9, 225 99 Praha 3, e-mail: postabo.prstc@cpost.cz. Předplatné pro Slovensko MAGNET press, Slovakia s.r.o. P.O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@magnetpress.sk. Předplatné do zahraničí vyřizuje administrace Roš chodeš. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 8. 2019. **Cena 20 Kč (0,90 €)**